

Osallisuus

Tukioppilastoiminnan koulutusmateriaali

Julkaisija

Mannerheimin Lastensuojeluliitto
Toinen Linja 17
00531 Helsinki
mll.fi

Käsikirjoitus

Elina Rautiainen, Anna-Kaisa Hiedanniemi, MLL

Kiitokset

Jenni Helenius, Tiina Karhuvirta, Eeva Oksanen, Liisa Kilpiäinen,
Erja Anttonen, Sanna Seppänen, Marie Rautava, Riikka Kaukinen

Oppaassa on mukana uusia sekä aiempien
MLL:n osallisuusmateriaalien tehtäviä ja tehtäväkortteja.

Ulkoasu

Hahmo

Taitto

Tarja Petrell

Valokuvat

Antti Ranki

Mannerheimin Lastensuojeluliitto on avoin kansalaisjärjestö, joka edistää lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia. MLL:n tavoitteena on lapsiystävällinen Suomi.

MLL tuntee perheiden arjen ja tarjoaa eri elämäntilanteissa vertaistukea, monipuolista vapaaehtoistoimintaa sekä osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Suomen suurimpaan lastensuojelujärjestöön kuuluu 86 000 jäsentä, 546 paikallisyhdistystä, 10 piirijärjestöä ja keskusjärjestö.

Vuosittain

- Yläkouluissa toimii noin 11 000 MLL:n tukioppilasta, internetissä nuoria tukevat verkkotukioppilaat eli verkk@rit.
- Nuorternetissä vierailee 650 000 eri kävijää, yhteensä 850 000 käyntiä.
- Lasten ja nuorten puhelin ja netti vastaa noin 15 000 puhelun, nettikirjeeseen ja chat-keskusteluun.
- Vanhempainpuhelin, nettikirje-palvelu ja chat vastaavat yli 2 100 yhteydenottoon.
- 900 MLL:n kouluttamaa lasten hoitajaa työskentelee perheissä.
- 2 400 MLL:n kouluttamaa tukihenkilöä työskentelee perheiden ja lasten parissa.
- MLL ylläpitää yli 600 perhekahvilaa.
- MLL:ssa toimii noin 300 vertaisryhmää, jossa on lähes 21 000 käyntiä.
- MLL järjestää lähes 1 000 harrastuskerhoa.
- MLL järjestää koulujen alkaessa Hyvä alku koulutielle- ja Hyvä alku yläkouluun -kampanjat, joilla tavoitetaan noin 50 000 ekaluokkalaista ja noin 50 000 seitsemäsluokkalaisten vanhemmat.

MLL tarjoaa kaikenikäisille mahdollisuuden osallistua työhön lasten hyväksi. MLL:n toiminnan perusta on paikallinen vapaaehtoistoiminta.

mll.fi

Sisällys

Osallisuudesta koulussa | s. 4

Oppaan tarkoitus ja käyttö | s. 5

Osio 1. Oppilaiden osallisuus koulun toiminnassa | s. 6

Osio 2. Osallisuus ja hyvinvointi oppilaan silmin | s. 11

Osio 3. Opettajan rooli osallisuuden vahvistajana | s. 15

Osio 4. Tukioppilaat kutsuvat kaikki osaksi kouluuyhteisöä | s. 20

Lähteet | s. 27

Litteet | s. 29

Osallisuudesta koulussa

Kiitos, kun haluat kehittää koulusi toimintakulttuuria oppilaiden osallisuutta vahvistavaksi. Koulun aikuisena sinulla on erityinen rooli osallisuuden tukemisessa ja osallisuutta arvostavan toimintakulttuurin rakentamisessa. Tukenasi tässä tärkeässä työssä ovat perusopetuslaki, Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet ja muut koulun toimintaa ohjaavat asiakirjat.

Lasten ja nuorten osallisuus on sitä, että lapsilla on oikeus ilmaista mielipiteensä, tulla kuulluksi ja saada arvostusta omille mielipiteilleen. Lisäksi heillä on oikeus kuulua yhteisöön, toimia sen aktiivisena jäsenenä ja vaikuttaa yhteisön toimintaan. Tämän takaa turvallinen ja hyvinvoiva koulu yhteisö. Osallisuus ei kuitenkaan toteudu arjessa, elleivät aikuiset pidä sitä tärkeänä. Osallisuuskäytännöt ovat parhaimmillaan osa jokapäiväistä koulutyötä.

Osallisuus ilmenee oppilaiden ja koulun aikuisten keskinäisenä vuoropuheluna, arvostuksena ja luottamuksena. Se ilmenee myös mahdollisuutena vaikuttaa koulu yhteisön toimintaan ja tapoihin. Osallisuus toteutuu vuorovaihtuksessa yksittäisen oppilaan, oppilasryhmien ja koulun aikuisten välillä. Osallisuudessa on kyse myös tasapuolisten oikeuksien toteutumisesta ja niistä huolehtimisesta.

Tässä materiaalissa osallisuutta tarkastellaan kahdesta eri näkökulmasta. Osallisuus on toisaalta oppilaan kokemusta siitä, että kuuluu johonkin ryhmään ja että tulee kuulluksi, kohdatuksi ja arvostetuksi juuri sellaisena kuin on. Toisaalta osallisuus konkretisoituu usein toimintaan, osallistumiseen. Tämä tarkoittaa, että oppilaat nähdään aktiivisina toimijoina koulun arjessa. He saavat riittävästi tietoa ja heillä on halu sekä mahdollisuus vaikuttaa heille tärkeisiin asioihin. Heille annetaan valtaa tehdä päätöksiä ja kantaa vastuuta. Lisäksi he osallistuvat erilaisen toiminnan ideointiin, suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Käytännössä tämä tarkoittaa, että koulun aikuiset huolehtivat jokaisen oppilaan yhdenvertaisista mahdollisuuksista kuulua koulu yhteisöön ja osallistua koulun arjessa.

Oppilaiden osallisuutta vahvistetaan esimerkiksi tukioppilastoiminnassa. Tukioppilaat pääsevät vaikuttamaan koulu yhteisöönsä, he saavat kannustusta ja tietoa sekä oppivat taitoja toimia tukioppilaina. Lisäksi he saavat kokemusta siitä, että heitä kuunnellaan ja arvostetaan. Tällainen kokemus ei synny ilman tukioppilaiden ja ohjaajan yhteistyötä.

Oppilaiden osallisuudesta huolehtiminen ei ole vain yksittäisen aiheesta kiinnostuneen opettajan tehtävä, vaan se on koko koulu yhteisön asia. Tällä oppaalla haluamme innostaa koko koulu yhteisöä pohtimaan, kuinka oppilaiden osallisuutta voisi lisätä omassa koulussa.

Osallisuutta lisäämällä parannetaan niin koulun ilmapiiriä kuin vahvistetaan yhteisöllisyyttä. Senkin tiedämme, että turvallinen ja yhdessä viihtyvä yhteisö parantaa myös oppimistuloksia! Siksi on tärkeää, että kaikki koulun aikuiset ovat kiinnostuneita oppilaiden kuulumisista, toiveista ja ideoista. Kiinnostuksen lisäksi tarvitaan myös halua edistää sitä, että jokainen oppilas kokisi kuuluvansa koulu yhteisöön ja olisi halukas toimimaan siinä.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Oppaan tarkoitus ja käyttö

Oppaan tarjoaa vinkkejä, näkökulmia ja harjoitteita oppilaiden osallisuuden vahvistamiseen. Tehtäviä voi toteuttaa osana oppituntia tai niistä voi koota kullekin oppilasryhmälle sopivan kokonaisuuden.

Osiossa 1 avataan oppilaiden osallisuutta osana koulun toimintaa. Osio sisältää tehtäviä koko koulun osallistamiseksi. Osio 2 käsittelee kouluhyvinvointia ja osallisuutta oppilaiden näkökulmasta ja sen tehtävissä tarkastellaan osallisuutta heikentäviä ja vahvistavia asioita. Osio 3 kuvaa opettajan toiminnan

merkitystä osallisuuden vahvistamisessa ja se tarjoaa tehtäviä tutustumiseen, mikä on tärkeää yhdessä tekemisen kannalta. Osio 4 esittelee tukioppilastoimintaa esimerkiksi oppilaiden osallisuutta vahvistavasta toiminnasta. Osioista voi napata tehtäviä yhdessä ideointiin ja toiminnan suunnitteluun.

Osa tehtävistä on suunnattu opettajien ohjattavaksi ja osa tukioppilaiden ohjattavaksi nuoremmille oppilaille. Osa tehtävistä tehdään opettajien ja tukioppilaiden yhteistyönä. Erilaiset tehtävätyypit on eroteltu symbolein.

Osio 1. Oppilaiden osallisuus koulun toiminnassa	Osio 2. Osallisuus ja hyvinvointi oppilaan silmin	Osio 3. Opettajan rooli osallisuuden vahvistajana	Osio 4. Tukioppilaat kutsuvat kaikki osaksi koulu yhteisöä
Aloitelaatikko Onnellinen koulu Perusta osallisuusryhmä!	Tunnetko vaikutusmahdollisuutesi? Minulla on mielipide Loukkaava puhe jättää ulkopuolelle Mielipidekartta	Minä myös! Tutustumisruudukko Cocktail-kävely 1-2-3 Pienten tekojen suuri merkitys	Itse tehty -työpajamalli Ideakollaasit Toiminnan suunnitteluruudukko Paperit kiertämään Myönteisten ideoiden talkoot Ideakahvila

Kouluta tukioppilaat pitämään kummitunteja

Järjestä tukioppilaille 2-6 tunnin teemakoulutus, jonka jälkeen tukioppilaat voivat vierailla kummiluokissa pitämässä teematunteja tai järjestää vaikka koko koululle oppilaiden osallisuutta lisäävän tapahtuman. Voit järjestää tukioppilaiden teemakoulutuksen esimerkiksi näin:

1. Keskustelkaa aluksi siitä, mitä osallisuus on. Voit käyttää taustatietona oppaan ensimmäisiä lukuja ja osioiden aloituslukuja.

2. Jakakaa oppilaat pienryhmiin. Jokainen ryhmä valitsee oppaasta tai MLL:n tehtäväkorteista yhden osallisuuteen liittyvän tehtävän. Koulutuksen pituus riippuu siitä, kuinka monta eri tehtävää harjoittelette ohjaamaan muille oppilaille.
3. Ryhmät ohjaavat vuorotellen tehtävän muille. Antakaa palautetta jokaiselle ryhmälle. Miettikää yhdessä, miten tehtävää voisi purkaa osallistujien kanssa. Mitä on tärkeää sanoa heille tehtävän jälkeen?

Vinkki:

- Osoitteesta → mll.fi/tehtavakortit voit etsiä lisää ryhmällesi sopivia tehtäviä aiheen, keston ja kohderyhmän mukaan.

Osio 1. Oppilaiden osallisuus koulun toiminnassa

Oppilaiden osallisuutta vahvistavan toimintakulttuurin kehittämistä kannattaa tarkastella kolmesta näkökulmasta: 1) miten voimme varmistaa, että oppilas kokee kuuluvansa osaksi koulu yhteisöä, 2) miten voimme tarjota oppilaille riittävästi tietoa ja tilaisuuksia vaikuttaa heitä koskeviin päätöksiin, 3) miten voimme luoda mahdollisuuksia osallistua erilaiseen toimintaan, suunnitella ja toteuttaa sitä. Usein oppilaiden mielestä heidän mielipiteitänsä tulisi huomioida etenkin kouluhyvinvointiin liittyvissä asioissa.

Lapset ja nuoret viettävä ison osan ajastaan koulussa. He omaksuvat aikuisten luomat säännöt ja toimintatavat, kuten tuntijaot, luokkajaot, koulun toimintaryhmät sekä yhteiset käyttäytymiseen liittyvät normit ja säännöt.

Vakiintuneet käytänteet saattavat näyttäytyä oppilaille asioina, joita he eivät voi muuttaa, vaikka he kokisivat siihen tarvetta. Toisinaan käytänteet ovat jo niin vakiintuneita, ettei edes osata ajatella, että jotain voisi tehdä toisin. Vaikka monia koulun valmiita rutiineja tai käytänteitä ei voisikaan muuttaa, niin voisivatko oppilaat vaikuttaa jotenkin niiden sisältöihin? Kouluhyvinvointia ja -viihtyvyyttä edistää se, että oppilaille tarjotaan mahdollisuuksia vaikuttaa kouluympäristössään heille tärkeisiin asioihin.

Turvallinen yhteisö vahvistaa osallisuutta

Koulun muut oppilaat vaikuttavat yksittäisen oppilaan kokemukseen omasta osallisuudestaan. Nuorten vertaisryhmissä vallitsevat ennakkoluulot ja asenteet voivat määrittää sitä, ketkä kuuluvat ryhmään ja ketkä jätetään ulkopuolelle. Se, millaiseen ryhmään tai ryhmiin oppilas kuuluu, ohjaa myös sitä, miten hän pystyy toimimaan ja osallistumaan koulussa. Siksi on tärkeää, että koulussa huolehditaan turvallisen yhteisön muodostumisesta, jossa jokainen uskaltaa olla oma itsensä, ilmaista mielipiteitään sekä kokea, että niitä kunnioitetaan ja kuullaan.

Vertaisryhmissä tapahtuvaa ulkopuolelle jättämistä ja syrjintää on usein vaikeaa havaita. Tähän tarvitsemme yleensä nuorten apua. Kuuntelemalla oppilaita ja tekemällä yhteistyötä heidän kanssaan vertaisryhmiin muodostuneiden syrjivien ajattelutapojen tunnistaminen ja niihin puuttuminen on helpompaa.

Syrjiviä asenteita ja ennakkokuuloja voidaan ehkäistä ja purkaa esimerkiksi ryhmäytymisellä ja tutustumalla toisiin. Ulkopuolisuuden sijaan onnistumiset vertaisryhmissä lisäävät oppilaan itsensä sekä muiden arvostamista ja vahvistavat näin osallisuuden kokemusta.

Työkulttuurilla ja asenteilla on väliä

Ennen kaikkea oppilaiden osallisuuden vahvistamisessa on kyse koulun henkilökunnan työkulttuurista ja yksittäisen opettajan asenteesta sekä työotteesta. Osallisuutta vahvistava opettaja on kiinnostunut oppilaiden välisestä vuorovaikutuksesta, heidän ajatuksistaan ja ideoistaan. Hän edistää myönteistä vuorovaikutusta niin luokassa kuin sen ulkopuolella. Osallisuutta tukevassa työkulttuurissa oppilaita kuunnellaan ja heidän kanssaan tehdään asioita yhdessä, oppilaisiin sekä luotetaan että heidän annetaan toimia myös itsenäisesti.

Osallisuusryhmät lisäävät yhteistyötä

Kouluissa on monenlaisia osallisuusryhmiä, joista yläkouluissa yleisimpiä ovat oppilaskunnan hallitus ja tukioppilaat. Oppilaskuntatoiminnalla on perusopetuslaissa määritelty rooli: oppilaskunnan tehtävänä on edistää oppilaiden yhteistoimintaa, vaikutusmahdollisuuksia ja osallistumista sekä kehittää oppilaiden ja opetuksen järjestäjän välistä yhteistyötä.

Tukioppilastoiminta on yksi vakiintuneimmista koulun osallisuusryhmistä ja -toiminnasta. Tukioppilastoimintaa on 90 prosentissa suomalaisista yläkouluista. Osallisuusryhmät tarjoavat mahdollisuuden oppilaille osallistua ja toimia yhdessä muiden kanssa. Ne vahvistavat yhteistyötä ja lisäävät vuorovaikutusta koulu yhteisössä.

Oppilaskunnan hallituksen ja tukioppilaiden toiminnassa on paljon yhteistä. Ne järjestävät kouluissa erilaisia tapahtumia, kokoustavat säännöllisesti ja suunnittelevat tempauksia ja muuta toimintaa. Lisäksi ryhmien toiminta perustuu samankaltaisiin periaatteisiin, kuten toiminnassa mukana olevien oppilaiden oikeuteen suunnitella, toteuttaa, päättää ja arvioida toimintaansa ohjaavan opettajan avustuksella.

Oppilaskunnalla ja tukioppilastoiminnalla on sekä yhteisiä että erillisiä tavoitteita. Molempien osallisuusryhmien toiminnan tavoitteina on edistää niihin kuuluvien oppilaiden osallisuutta, mutta myös kaikkien koulun oppilaiden osallisuutta. Tukioppilastoiminnan tavoitteena on vaikuttaa koulun yhteishenkeen, yhteisöllisyyteen sekä ehkäistä kiusaamista ja yksinäisyyttä, kun oppilaskunnan hallituksen tavoitteena on vaikuttaa viralliseen kouluun ja sen päätöksentekoon oppilaita koskevilla asioilla, edistää oppilaiden yhteistoimintaa, vaikutusmahdollisuuksia ja osallistumista.

	Tukioppilastoiminta	Oppilaskuntatoiminta
Toiminnan suunnittelu	Toiminta koulun toimintasuunnitelmassa. Rehtori huolehtii resursseista. Nuoret ja ohjaaja tekevät vuosisuunnitelman yhdessä.	
Nivoutuu koulussa	Yhteisöllinen oppilashuolto, opetussuunnitelma	Opetussuunnitelma, opetuksen johto (laissa määritelty rooli)
Nuorten koulutus	Koulun tukioppilasohjaaja tai MLL perehdyttää.	Kunnassa usein nuorisotoimi vastaa kouluttamisesta.
Nuorten ohjaus	Ohjaajat koulun henkilökunnasta. Suositellaan työparimallia. Ohjaajalla on työaikaa vähintään yksi vuosiviikkotunti.	
Nuoren polku	Tukioppilasta tutoriksi toiselle asteelle	Oppilaskunnasta nuorisovaltuustoon
Ohjaavien opettajien koulutus	MLL kouluttaa vuosittain + teemakoulutukset.	Alueellisia koulutuksia, eri toteuttajilta.
Ohjaavien opettajien ohjeistus	MLL:n materiaalit ja nettisivut	Opinkirjon materiaalit ja oma oppilaskunta.fi

Työsi tukena

- Oppilaiden osallisuus on Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) opetusta ohjaava arvo.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet korostavat aikuisten roolia oppilaiden osallisuuden tukemisessa. Oppilaat tarvitsevat tietoa, kannustusta ja tukea mielipiteidensä ilmaisuun, yhdessä toimimiseen sekä tietoa omista oikeuksistaan.
- YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus ilmaista näkemyksensä ja tulla kuulluksi sekä oikeus turvalliseen ympäristöön.
- Lainsäädäntö velvoittaa lasten ja nuorten osallisuuden toteutumista. Osallisuudesta on säädetty muun muassa perusopetuslaissa, nuorisolaissa ja kuntalaissa.

Pohdittavaksi

Miten koulussanne vahvistetaan oppilaiden osallisuutta? Kiinnitetäänkö huomiota siihen, että oppilaat ryhmäytyvät ja kukaan ei koe olevansa ulkopuolinen? Onko oppilaila erilaisia vaikuttamismahdollisuuksia ja otetaanko oppilaat mukaan heitä koskeviin päätöksentekoihin? Onko oppilaila mahdollisuuksia tehdä aloitteita ja miten ne laitetaan käytäntöön?

Seuraavan tarkistuslistan avulla voitte arvioida asteikolla 1–3 sitä, kuinka hyvin nuorten osallisuutta koulussanne vahvistetaan. Käykää keskustelua opettajien kokouksessa ja arvioikaa, kuinka hyvin mielestänne seuraavat väittämät toteutuvat koulussanne.

1 = ei toteudu, 2 = toteutuu jotenkin, 3 = toteutuu hyvin.

Yhteisö

- Koulussamme ryhmätetään oppilaita aktiivisesti läpi lukuvuoden. 1 2 3
- Toteutamme tutustumishetkiä myös oppilaiden ja koulun henkilökunnan välillä. 1 2 3
- Koulussamme tunnustetaan stereotyyppioita ja ennakkoluuloja ja niitä pyritään tietoisesti purkamaan esimerkiksi tarkastelemalla kriittisesti opetusmateriaaleja. 1 2 3
- Oppilaat ovat tietoisia, miten he voivat hakea apua kiusaamiseen tai syrjintään liittyvissä tapauksissa. 1 2 3

Oppilaiden kuuleminen

- Selvitämme, esimerkiksi joka toinen vuosi kyselyllä, mitä koulumme oppilaille kuuluu. 1 2 3
- Käsittelemme kyselyn tuloksia yhdessä oppilaiden kanssa ja päätämme yhdessä kehittämiskohteista. 1 2 3
- Kysymme oppilaiden mielipiteitä ja huomioimme ne suunnitellessamme opetusta (työskentelytavat, arviointimenetelmät ja niin edelleen). 1 2 3

Oppilaiden ja aikuisten välinen yhteistyö

- Teemme yhteistyötä aktiivisesti tukioppilaiden kanssa, ja he ovat mukana suunnittelemassa ja kehittämässä koulun ilmapiiriin liittyvää toimintaa. 1 2 3
- Tukioppilaat järjestävät säännöllisesti kummitunteja ja erilaista yhteisöllisyyttä lisäävää toimintaa, kuten teemapäiviä, välituntitoimintaa tai tapahtumia. 1 2 3
- Koulumme oppilaila on vähintään yksi edustaja koulun johtoryhmässä ja yhteisöllisessä oppilashuoltoryhmässä. 1 2 3
- Autamme oppilaita toteuttamaan erilaisia projekteja ja hyödynnämme projekteja tukevia rahoituskanavia, esimerkiksi Itse tehty -projektirahaa ja Mahis-tukea. 1 2 3

Osallisuus arjen koulutyössä

- Osallisuusryhmiä ohjaavilla opettajilla on työaika ohjaustyöhön. 1 2 3
- Oppilaiden osallisuus huomioidaan koulun lukuvuosisuunnitelmassa. 1 2 3
- Opettajilla on mahdollisuuksia kouluttautua lisää osallisuuteen liittyvissä asioissa. 1 2 3
- Koulussamme tartutaan oppilaiden ideoihin ja autetaan heitä niiden suunnittelussa ja toteuttamisessa. 1 2 3
- Oppilaille kerrotaan säännöllisesti, miten koulussamme voi vaikuttaa asioihin ja miten erilaisiin osallisuusryhmiin voi hakea. 1 2 3
- Oppilaila on aloitekanava, johon tulleet aloitteet käsitellään säännöllisesti ja aloitteiden etenemisestä tiedotetaan oppilaille. 1 2 3

Muistiinpanoja

.....

.....

.....

.....

Tehtävät

- Aloitelaatikko
- Onnellinen koulu
- Perusta osallisuusryhmä!

Aloitelaatikko

Tavoite: Kerätä ideoita ja toiveita kaikilta koulu yhteisön jäseniltä.

Tehtävä: Pienryhmätyöskentely.

Tila: Luokkahuone tai vastaava.

Tarvikkeet: Mikä tahansa suljettava laatikko tai rasia, johon on helppo sujauttaa paperilappuja tai kirjeitä. Paperia ja kyniä.

Aika: 15–45 minuuttia.

Tuki-
oppilaiden
ja aikuisten
yhteistyö

Ideoikaa tukioppilaiden kanssa koululle oma aloitelaatikko. Se on helppo ja perinteinen tapa kerätä ideoita ja toiveita koko koulu yhteisöltä. Olisiko aloitelaatikko perinteinen postilaatikko vai innostuisivatko koulun oppilaat virtuaalisesta aloitelaatikosta? Mikä olisi aloitelaatikolle sellainen paikka, josta sen löytäisi helposti, mutta siihen voisi sujauttaa aloitteen myös anonymisti kenenkään huomaamatta? Virtuaalisena aloitelaatikkona toimivat esimerkiksi linkin takaa löytyvä Padlet-alusta tai sähköinen lomake.

Aloitelaatikon sijainnista ja tarkoituksesta on hyvä tiedottaa kaikille ja muistuttaa siitä mahdollisimman usein. Mikäli koulunne aloitelaatikko on virtuaalinen, kiinnittäkää aloitelaatikkoon vevä QR-koodi näkyvälle paikalle, esimerkiksi koulun ilmoitustaululle.

Sopikaa aloitteiden säännöllisestä läpikäymisestä ja niiden edistämisestä koulun eri osallisuusryhmien kanssa. Sopikaa selkeät käytännöt sille, miten ja kuka vie oppilaiden aloitteet eteenpäin, missä ja miten niitä käsitellään sekä miten aloitteiden etenemisestä tiedotetaan.

Onnellinen koulu

Tavoite: Osallistaa koko koulu yhteisö rakentamaan hyvää kouluilmapiiriä.

Pohtia, mikä tekee koulusta ja koulupäivästä onnellisen ja mitä sen toteutuminen edellyttää.

Tehtävä: Pari- tai pienryhmätehtävä.

Tila: Luokkahuone.

Tarvikkeet: Paperia, kyniä, saksia, aikakausilehtiä, värikyniä, tusseja.

Aika: 45–60 minuuttia.

Myös
tukioppilaiden
ohjattavaksi

Ohjeistetaan oppilaita tekemään kuvakollaasi aiheesta onnellinen koulu.

Oppilaat pohtivat, minkälainen on onnellinen koulu, jossa oppilailta ja koulun aikuisilla on hyvä olla ja oppiminen sujuu.

Suunnittelun apuna voi esittää seuraavia kysymyksiä:

- Minkälaisessa koulussa oppilaiden on hyvä olla?
- Mistä huomaa, että koulun ilmapiiri on hyvä?
- Millaisia sääntöjä tarvitaan?
- Miten ja millaisilla pienillä asioilla koulu saadaan entistä viihtyisämmäksi?
- Mikä tekisi olon entistä turvallisemmaksi?

Lopuksi suunnitelmat esitellään ja niistä keskustellaan yhdessä. Keskustelussa voidaan esittää seuraavia kysymyksiä:

- Mitä näistä asioista voisimme tehdä jo nyt omassa luokassamme?
- Mikä olisi oppilaiden ja tukioppilaiden tai oppilaskunnan sekä koulun aikuisten rooli, jotta nämä asiat toteutuisivat koulussamme?

Perusta osallisuusryhmä!

Tavoite: Perustaa oppilaiden kiinnostuksen mukaisia osallisuusryhmiä. Luoda oppilaille monipuolisia osallistumisen mahdollisuuksia.

Tehtävä: Kehittämistehtävä.

Tila: Luokkahuone tai vastaava.

Tarvikkeet: Ideoiden keräämiseen soveltuva menetelmä, kerätty aineisto.

Aika: 3 x 45 minuuttia.

Tuki-
oppilaiden
ja aikuisten
yhteistyö

Valitkaa koulustanne vastuopettajat, jotka vastaavat osallisuusryhmien perustamiseen liittyvistä eri vaiheista. Opettajan työparina voi toimia myös koulun kuraattori tai nuorisotyöntekijä. Perustakaa työryhmä, johon kuuluvat vastuopettajien lisäksi tukioppilaat.

Selvittäkää aluksi oppilaiden ajatuksia siitä, mikä tekisi koulupäivästä viihtyisämmän, millaista toimintaa koulussa tulisi olla ja minkälaiseen toimintaan oppilaat tulisivat mielellään mukaan.

Voitte hyödyntää ajatusten ja toiveiden kartoittamiseen esimerkiksi tämän oppaan Onnellinen koulu -harjoitusta tai aloitelaatikkoa. Sähköinen kysely on myös yksinkertainen tapa kuulla oppilaita.

Suunnitelkaa yhdessä tukioppilaiden kanssa, kuinka oppilaiden ajatuksia selvitetään.

Käsitelkää kerätty aineisto työryhmässä. Luokitelkaa keräämänne aineisto teemoiksi ja luokkaa teemojen perusteella osallisuusryhmät ja pohtikaa kullekin ryhmälle oma rooli. Esimerkiksi jos nuoret toivovat välitunneille tekemistä, yksi osallisuusryhmä voisi vastata välituntivälinelainaamosta ja toinen erilaisten leikkien ja aktiviteettien ohjaamisesta. Kuka tahansa oppilaista voi ilmoittautua haluamiinsa osallisuusryhmiin. Sopikaa, missä, milloin ja miten oppilaat voivat valita itseään kiinnostavan ryhmän.

Nimetkää jokaiselle ryhmälle oma vastuaikainen. Varatkaa ryhmän toiminnan suunnittelulle yhteinen aika ja paikka koulunne aikatauluissa. Ryhmät voivat kokoontua esimerkiksi kerran kuussa.

Vinkki:

- Tukioppilaat ovat usein koulutettuja vertaisohjaajia ja he voivat olla apuohjaajina osallisuusryhmissä. Osallisuusryhmä voi hakea toiminnalleen MLL:n Itse tehty -projektirahaa.

Osallisuusryhmät Vuoniityn peruskoulussa

Vuoniityn peruskoulussa kaikki oppilaat on jaettu opettajien vetämiin osallisuusryhmiin oppilaiden oman kiinnostuksen mukaan. Yhden ryhmän oppilaat ovat kirjastoa hoitavien opettajien apuna, toinen ryhmä osallistuu yhteisten juhlien ja tapahtumien somistamiseen, kolmas ryhmä ohjaa välituntiliikuntaa ja niin edelleen. Osallisuusryhmät kokoontuvat kuukausittain oppituntien aikana suunnittelemaan yhdessä toimintaa. Kokeilu on vaikuttanut myönteisesti esimerkiksi ruokalan viihtyvyyteen, koulun siisteyteen ja tapahtumien järjestämiseen.

Toimintavinkki

- Järjestäkää koulussanne Vaikuta-teemapäivä. Se on Nuorten Suomen toimintamalli, jossa kokeillaan vaikuttamista pelillisin menetelmin. Teemapäivän tarkoitus on vahvistaa nuorten yhteiskunnallista osallistumista ja innostaa nuoria vaikuttamaan. Se haastaa kouluja miettimään, miten nuorten vaikuttamista voidaan tukea ja heidän näkemyksiään kuunnella aidosti. Teemapäivästä saa tukea demokratiaopetukseen ja vaikuttamiseen tarvittavien taitojen oppimiseen.
- Tutustu toimintamalliin osoitteessa:
→ www.nuortensuomi.fi/wp-content/uploads/2020/11/Vaikuta-teemapäivän_toimintamalli_nuortensuomi_allyouth.pdf

Osio 2. Osallisuus ja hyvinvointi oppilaan silmin

Ystävyyssuhteet, ryhmään kuuluminen ja yhteinen tekeminen muiden oppilaiden kanssa vahvistavat koulu yhteisöön kiinnittymistä ja osallisuuden kokemusta.

Koulussa on paljon erilaisia ja erikokoisia ryhmiä. Ryhmät ovat ennalta määrättyjä tai niihin liitytään vapaaehtoisesti. Ennalta määrättyjä ryhmiä ovat esimerkiksi luokat tai opetusryhmät. Ryhmiä, joihin liitytään vapaaehtoisesti, ovat kaveriporukat tai harrasteryhmät. On myös ryhmiä, joihin oppilaat pyrkivät vapaaehtoisesti, mutta niihin liittyy jonkinlainen valinta, kuten tukioppilaat tai oppilaskunta.

Olivat ryhmät sitten pidempiaikaisia tai jotain tarkoitusta varten luotuja ja olivatpa ne sitten selkeärajaisia tai löyhempiä, sisältävät ne jäsentensä välillä työnjakoa, riskitietoja ja jännitteitä.

Koulumaailmassa ei ole lainkaan itsestään selvää, että jokainen pääsisi osaksi koulu yhteisöä tai haluamaansa ryhmää tai joukkoa. Vuoden 2019 kouluterveyskyselyn (THL) mukaan vain alle 50 prosenttia perusopetuksen 8.-9.-luokkalaisista koki olevansa tärkeä osa koulu yhteisöä. Erilaiset kirjoittamattomat säännöt ja asenteet määrittävät kuka kuuluu joukkoon ja kuka suljetaan ryhmän ulkopuolelle erilaisuutensa vuoksi.

Yleisimpiä oppilaiden hyvinvointiin ja osallisuuteen kielteisesti vaikuttavia tekijöitä ovat yksinäisyys, kiusatuksi tuleminen sekä syrjinnän kokemukset. Oppilaiden syrjinnän kokemukset ovat melko yleisiä peruskoulussa.

Syrjintä on johonkin henkilökohtaiseen ominaisuuteen liittyvää vähättelyä, pilkkaamista ja nimittelyä, ryhmän ulkopuolelle jättämistä sekä väkivallalla uhkaamista. Tällaisilla kokemuksilla on myös kielteisiä vaikutuksia oppilaan oman arvontuntoon ja toimintamahdollisuuksiin koulu yhteisössä. Oppilasryhmien väliset hierarkiat, roolit ryhmien sisällä sekä syrjinnän kokemukset vaikuttavat siihen, kuka uskaltaa näkyä ja olla äänessä.

Osallisuuden kokemus on keskeistä oppilaan hyvinvoinnille. Kouluterveyskyselyssä havaittiin, että sekä muita kiusanneilla että kiusatuilla on muita vähemmän osallisuuden kokemuksia. Oppilaiden osallisuuden vahvistaminen on myös kiusaamista ehkäisevää työtä.

Ryhmien ulkopuolella olevien huomioiminen

Oppilaille osallisuus on etenkin arkista yhdessä tekemistä ja keskustelua. Yleensä koulun arkea koskevien suunnitelmien kommentointi ja valta hoitaa yhteisiä asioita on kanavoitu virallisille osallisuusryhmille, kuten oppilaskunnan hallitukselle tai tukioppilaille.

Osallisuusryhmissä toimii kuitenkin vain pieni osa koulun oppilaista, joten kouluissa tulisi huomioida myös ryhmien ulkopuolella olevien oppilaiden mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa arjen toimintaan. MLL:n hyvinvointikyselyn (2021) mukaan vain 40 prosenttia oppilaista tiesi, miten vaikuttaa koulussa, ja THL:n kouluterveyskyselyn (2019) mukaan vain 12 prosenttia peruskoulun 8.-9.-luokkalaista koki omaavansa hyvät vaikutusmahdollisuudet koulussa.

Monipuolisia vaikuttamisen tapoja

Monissa kouluissa oppilaiden ajatuksia kartoitetaan kyselyillä. Kuitenkin oppilaille ideat saattavat tulla mieleen muulloin kuin vastatessa vaikuttamiskyselyyn. On tärkeää, että heillä on mahdollisuus kertoa ideoistaan ja toiveistaan myös silloin, kun ne ovat ajankohtaisia. Kyselyillä on aikansa ja paikkansa, mutta koulussa on hyvä miettiä, miten oppilaiden spontaneihin ideoihin ja ehdotuksiin tartutaan.

Oppilaat kokevat helposti, että omien näkemysten esiin tuominen on turhaa, koska viimeinen sana päätöksissä on usein koulun aikuisilla. Jos oppilailta kysytään mielipiteitä, on varmistettava, että niitä hyödynnetään päätöksenteossa ja oppilaille kerrotaan, miten ne ovat vaikuttaneet

päätökseen. Mikäli oppilaiden mielipiteitä ei voida ottaa päätöksessä huomioon, se on perusteltava heille selkeästi. Osallisuuden kannalta on tärkeää, että koulussa on monipuolisia tapoja osallistua ja vaikuttaa ja oppilaat ovat tietoisia niistä.

Näihin asioihin oppilaat haluavat vaikuttaa koulussa

- Yhteisöllisyys: koulun ilmapiiri, yksin olevien huomioiminen, tasa-arvo, yhdenvertaisuuden toteutuminen, tasapuolinen kohtelu ja sen parempi toteutuminen
- Oppilaiden kokemus kohtelu: syrjintä, kiusaaminen, säännöt ja rangaistukset sekä opettajien käytös
- Käytännön asiat: kouluruokailu, välitunnit, koulutilojen viihtyvyys
- Opetus ja luokkatilanteet: opetusmenetelmät ja sisällöt, oppituntien toteutus, työrauha ja luokkatilanteen turvallisuus.

Lähde: MLL:n hyvinvointikysely, 2021

Tehtävät

- Tunnetko vaikutusmahdollisuutesi?
- Minulla on mielipide
- Loukkaava puhe jättää ulkopuolelle
- Mielipidekartta

Tunnetko vaikutusmahdollisuutesi?

Tavoite: Pohtia ja keskustella oppilaiden mahdollisuuksista vaikuttaa koulussa.

Tehtävä: Mielipidejana.

Tila: Luokkahuone tai vastaava tila, jossa voi liikkua.

Aika: 20 minuuttia.

Sopikaa oppilaiden kanssa, että tilan poikki kulkee näkymätön mielipidejana, jonka toisessa päässä on ”täysin samaa mieltä” ja toisessa päässä ”täysin eri mieltä”. Kerro, että esität väittämiä, joihin oppilaiden on vastattava asettumalla kuvitteelliselle mielipidejanalle.

Kerro, että harjoituksessa ei ole oikeita eikä vääriä vastauksia, vaan jokainen mielipide on arvokas, ja että on hyvä keskustella erilaisista näkemyksistä. Voit kysyä oppilailta perusteluja, miksi he ovat asettuneet tiettyyn kohtaan janaa.

Harjoituksen jälkeen keskustelkaa, miten koulu voisi tukea kaikkien mielipiteiden kuulumista ja niiden käytäntöön viemistä.

Väittämät:

- Koulumme aikuiset, esimerkiksi opettaja, rehtori, kuraattori ja terveydenhoitaja, suhtautuvat avoimesti ideoihimme ja auttavat viemään niitä eteenpäin.
- Tiedän, ketkä koulussamme toimivat tukioppilaina tai ketkä kuuluvat oppilaskunnan hallitukseen.
- Tiedän, miten tukioppilaaksi voi pyrkiä.
- Tiedän, miten oppilaskunnan hallitus valitaan.
- Jos minulla on jokin idea koulun kehittämiseksi tai jonkun kivan tapahtuman järjestämiseksi, tiedän, miten voin viedä aloitettani eteenpäin.
- Koen, että mielipiteitäni kuunnellaan.
- Oman mielipiteen esittäminen vaatii rohkeutta.
- Koulussamme toisten mielipiteitä kuunnellaan paremmin kuin toisten.
- Koulussamme arvostetaan kaikkien mielipidettä.
- Tiedän, minne voin antaa palautetta, jos minua on mielestäni kohdeltu epäoikeudenmukaisesti esimerkiksi arvioinnissa tai rankaisemalla.
- Koulussa on helppoa olla eri mieltä muiden kanssa.

Kerro tukioppilaille ainakin tämä

- Jokaisella on oikeus mielipiteeseen. On myös tärkeää kuunnella muiden ihmisten mielipiteitä, olivatpa ne sitten samoja tai erilaisia kuin omat mielipiteet. Sananvapaus on yksi merkittävimmistä ihmisoikeuksista, mutta se ei tarkoita oikeutta sanoa mitä tahansa. Oikeuteen kuuluu myös vastuu olla samalla loukkaamatta kenenkään toisen oikeuksia, kuten yksityisyyden suojaa, syrjinnän kieltoa tai oikeutta omaan uskontoon.

Minulla on mielipide!

Tavoite: Harjoitella mielipiteen muodostamista ja perustelemista.

Tehtävä: Ryhmäkeskustelu.

Tila: Luokkahuone tai vastaava.

Tarvikkeet: Liimalappuja, kyniä, taulu tai fläppipaperia.

Aika: 15–30 minuuttia.

Miettikää yhdessä kolme aihetta, joista nuorilla on usein sanottavaa, esimerkiksi kotiintuloajat, kouluruoka ja pelien ikärajat.

Kirjoita aiheet taululle ja jaa jokaiselle oppilaalle 3 liimalappua. Oppilailla on 5 minuuttia aikaa kirjoittaa lapuille mielipide (1 lappu / väite) ja lyhyt perustelu sille. Taululle voi laittaa soimaan rauhallista musiikkia.

Liimalaput kiinnitetään taululle kunkin aiheen kohdalle. Valitse muutama mielipide yhteisesti luettavaksi ja keskusteltavaksi. Mielipiteiden kirjoittajat pysyvät anonyyminä.

Keskustelun voi aloittaa kysymällä osallistujilta, miltä tuntui muodostaa mielipide ja perustella se. Keskustelun apuna voi käyttää seuraavia kysymyksiä:

- Saako yleensä kertoa mielipiteensä?
- Tuleeko kerrottua, vaikka saisi?
- Miksi mielipiteen kertominen voi tuntua vaikealta?
- Onko sillä vaikutusta, jos sanoo mielipiteensä?
- Milloin mielipide kannattaa perustella?
- Miten mielipide kannattaa perustella?
- Mitä jos, mielipidettä ei perustele lainkaan?
- Millaiset perustelut vakuuttavat?
- Onko aina pakko olla joku mielipide? Miksi?

Vinkki:

- Tilaa kysely ja tuo lasten ja nuorten ääntä kuuluviin! MLL on tehnyt kolme kyselytyökälua osallisuutta tukevan koulukulttuurin kehittämiseen.
 1. Hyvinvointikysely on helppo ja monikäyttöinen työkalu kerätä nuorten kokemuksia hyvinvointiin ja osallisuuteen liittyvistä asioista. Kysely soveltuu 4.-luokasta toiselle asteelle.
 2. Tukioppilaiden kyselyllä voidaan kehittää oman koulun tukioppilastoimintaa.
 3. Nuortennetin kyselyllä voidaan kartoittaa oppilaiden ajatuksia ja kokemuksia netin, pelien ja sosiaalisen median käytöstä. Kysely soveltuu 4.–9.-luokkalaisille.

Kyselyt ovat maksuttomia ja ne ovat helppo työkalu kaikkien oppilaiden kuulemiseen. Kuulemisen tai mielipiteen kysymisen lisäksi on tärkeää, että tuloksia käsitellään yhdessä oppilaiden kanssa ja pohditaan, miten asioita voi parantaa.

Lisätietoa: → mll.fi/kyselypalvelut

Loukkaava puhe jättää ulkopuolelle

Tavoite: Tunnistaa koulu yhteisössä esiintyvää loukkaavaa puhetta ja pohtia sen vaikutuksia.

Tehtävä: Ryhmäkeskustelu ja opetuskeskustelu.

Tila: Luokkahuone tai muu tila, jossa voi liikkua.

Tarvikkeet: Liimalappuja ja fläppipaperia tai taulu.

Aika: 45–60 minuuttia.

Kirjoita taululle seuraavat otsikot: loukkaava, todella loukkaava, leikkimielinen.

Jaa oppilaille nippu liimalappuja ja pyydä heitä kirjoittamaan niihin erilaisia nimittelyjä, joihin törmäävät luokkatilanteissa, kaveriporukoissa, netissä tai koulun käytävillä. Jokainen nimittelysana kirjoitetaan omalle lapulle.

Pyydä oppilaita viemään lappunsa sen otsikon alle, johon nimittely heidän mielestään sopii. Silmäilkää tuotoksianne ja keskustelkaa yhdessä seuraavien tukikysymysten avulla:

- Esiintyvätkö samat sanat useammassa kohdassa ja miksi?
- Miksi luulette, että toisen mielestä joku sana on todella loukkaava ja toisen mielestä se ei ole lainkaan loukkaavaa?
- Onko sillä merkitystä, kuka sen sanoo ja millaista merkitystä sillä on?
- Miksi koulussamme käytetään sanoja näin?

Johdattele oppilaita havainnoimaan, löytyykö sanoista jotain tiettyjä kategorioita, esimerkiksi ulkonäkö tai kyvyt, luonteenpiirteet, seksuaalisuus, sukupuoli, etninen tausta tai perhetausta. Ryhmittele kunkin otsikon alla olevat loukkaavat sanat oppilaiden luomien kategorioiden mukaan.

Jatkakaa keskustelua seuraavin kysymyksiin:

- Liittyvätkö jotkut sanat erityisesti johonkin sukupuoleen?
- Miksi luulette loukkaavan kielen käsittelevän juuri näitä aiheita?
- Mistä kategorioista löytyvät loukkaavimmat sanat? Miksi asia on näin?
- Millaisia seurauksia loukkaavalla puheella voi olla koulussamme tai luokassamme tai kaveripiirissämme?

Keskustelkaa vielä, miksi juuri nämä sanat tulkitaan nimittelyinä ja miten ne liittyvät laajemmin yhteiskuntaan ja yhteiskunnassa vallitseviin asenteisiin.

Lopuksi luokkaa yhdessä huoneentaulu, johon kirjaatte, kuinka luokassanne puututaan loukkaavaan puheeseen.

Tehtävä pohjautuu *Kaikki mukana? Yhdenvertaisuussuunnittelun opas nuorisotyöhön* -materiaalin harjoitukseen.

Mielipidekartta

Tavoite: Selvittää oppilaiden mielipide koulusta fyysisenä tilana. Tunnistaa alueita, jotka vaativat kehittämistä.

Tehtävä: Karttatehtävä ryhmätyönä.

Tila: Luokkahuone tai vastaava tila, jossa voi kirjoittaa.

Tarvikkeet: A3-kokoinen pohjapiirustus koulusta ja piha-alueesta tulostettuna, erivärisiä täplätarroja tai erivärisiä kyniä, liimalappuja.

Aika: 45 minuuttia.

Järjestä tila niin, että oppilaat voivat työskennellä pienryhmissä. Jokaiselle pienryhmille jaetaan tulostettu karttakuva koulusta ja piha-alueesta, kulhollinen eri värisiä täplätarroja tai värikyniä sekä liimalappuja.

Pyydä oppilaita merkitsemään karttaan erivärisin tarroin tai värikynin esimerkiksi:

- pelottava paikka (punainen)
- mukava paikka (vihreä)
- ruma paikka (ruskea)
- kiusaamisen paikka (oranssi)
- turvallinen paikka (sininen)
- tylsä paikka (harmaa)

Aluksi jokainen merkitsee paikat itse. Tämän jälkeen ryhmät keskustelevalt valinnoista. Miksi joku paikka koetaan mukavana, entä miksi joku paikka on turvallinen ja toinen taas pelottava?

Tämän jälkeen lähdetään pohtimaan ratkaisuja, miten negatiivisiksi koettuja paikkoja voisi parantaa. Oppilaat ideovat liimalapuille ja kiinnittävät ne tarrojen viereen.

Ryhmät esittelevät ideansa ja niistä keskustellaan yhdessä. Mitä ideoita voisi toteuttaa, jotta negatiivisiksi koetut paikat olisivat turvallisempia tai innostavampia?

Sopikaa, miten ideoita edistetään koulussa.

Osio 3. Opettajan rooli osallisuuden vahvistajana

Oppilaiden osallisuuden kokemus muodostuu niin luokkahuoneissa kuin luokkahuoneiden ulkopuolella. Yksi oppilas kokee osallisuutta silloin, kun häneltä

kysytään mielipidettä johonkin asiaan ja toinen tehdessään yhteistyötä koulun aikuisten kanssa. Kolmas taas haluaa olla mukana toiminnassa, joka on enemmän oppilaslähtöistä.

Koulun aikuisten, erityisesti opettajien toiminnalla on merkitystä oppilaiden osallisuuden kokemukseen. Sen lisäksi, että aikuisten tukea tarvitaan luokkahuoneen ulkopuolella nuoria ja nuorten aloitteita arvostavan ilmapiirin rakentamiseen, opettaja voi rakentaa ja vahvistaa oppilaiden osallisuutta omassa opetusryhmässään tietoisilla valinnoillaan. Ne liittyvät esimerkiksi sanavalintoihin, käytettyihin opetusmenetelmiin, opetusmateriaaleihin tai oppilaiden kohtaamiseen. Osallisuuden vahvistaminen ei vaadi suuria ihmetekoa, vaan herkkyyttä kuunnella oppilaita, kykyä edistää myönteistä vuorovaikutusta luokkatilanteessa ja halua kehittää koulun arkeen sopivia osallistumisen ja vaikuttamisen käytäntöjä.

Tutussa joukossa on turvallisempaa

Oppilaiden aito mahdollisuus kokea osallisuutta edellyttää turvallista ryhmää. Turvallisessa ryhmässä yksilö kokee voivansa ilmaista omia näkemyksiään ja tulewansa kuulluksi. Kun uusi ryhmä syntyy alkusyksystä, jakso vaihtuu tai uusi oppilas aloittaa koulunsa kesken lukukauden, opettajan tehtävänä on ottaa vastuu siitä, että jokainen oppilas pääsee osaksi ryhmää ja tuntee sen turvallisesti.

Toiset oppilaista solahtavat kuin automaattisesti uuteen ryhmään, kun taas toiset tarvitsevat enemmän apua kiinnittymiseen. Tämä vaatii opettajalta herkkyyttä, sillä vaikka oppilas vaikuttaisi asettuneen osaksi ryhmää, tämä saattaa silti tuntea epävarmuutta luokassa. Turvallisen ja toimivan ryhmän kehittyminen vaatii aikaa, tietoista toimintaa ja hyvää ohjaamista.

Erilliset ryhmäyttävät harjoitteet ja tutustumisleikit edistävät ryhmän jäsenten tutustumista. Ryhmän keskinäistä vuorovaikutusta tukevia elementtejä kannattaa sitoa myös osaksi oppituntisisältöjä. Esimerkiksi pari- ja ryhmätyöskentelyn suosiminen ja huomion kiinnittäminen ryhmäjakoihin ovat mahdollisuuksia lisätä oppilaiden välistä vuorovaikutusta ja toisiin-

sa tutustumista. Kohtaamiset luokkahuoneilanteissa madaltavat kynnystä tutustua toiseen paremmin luokan ulkopuolellakin.

Ryhmään kiinnitytään toisten oppilaiden mukana, joten jo muutaman henkilön kanssa jutustelu kiinnittää oppilaan isompaan ryhmään. Hyvän ilmapiirin rakentamiseksi kannattaa alkutehtäviksi suunnitella matalan kynnyksen toiminnallisia harjoitteita, jotka vapauttavat tunnelmaa. Niiden avulla voi purkaa paitsi oppilaiden, myös omaa jännitystä.

Turvallisen ryhmän rakentamiseen käytetty aika palvelee oppimista, sillä toisilleen tutussa ja turvallisessa ryhmässä on helpompi laskea suojausmekanismeja, jolloin huomio kiinnittyy siihen, mitä tunnilla oikeasti on tarkoitus tehdä. Turvallisessa ryhmässä on vähemmän häiriöitä ja oppiminen syvenee. Kun ryhmän toiminta etenee ja oppilaat tuntevat paremmin toisensa, niin opettajan rooli ryhmän arkkitehtidistä muuttuu taka-alalla toimivaksi tukijaksi.

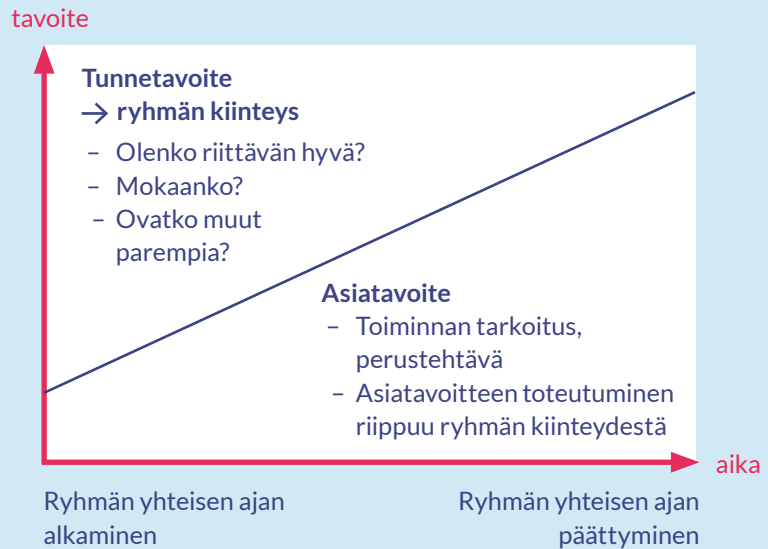
Osallisuuden lähtökohta on yhdenvertaisuus

Oppilaiden kokemuksia yhdenvertaisesta kohtelusta kannattaa kysyä ja kuunnella. Kun vahvistetaan oppilaiden osallisuutta, on hyvä tarkastella koulu yhteisön toimintaa myös kriittisesti.

Joskus koulun aikuiset saattavat huomaamattaan asettaa oppilaita eriarvoiseen asemaan. Esimerkiksi oppilaille suunnatussa toiminnassa ei ole hoksattu huomioida riittävästi henkisiä ja fyysisiä esteitä, joiden takia osan oppilaista on vaikeaa osallistua. Olennaista on, että oppilaat tietävät, mihin voivat ilmoittaa, jos he kokevat, että esimerkiksi joku opettaja tai muut oppilaat syrjivät. Myös koulun aikuisten omien asenteiden tarkastelu on tärkeää, jotta osataan huomioida kaikenlaisia oppilaita.

Toimivan ryhmän kaksi tavoitetta

Ryhmä pyrkii samanaikaisesti kahteen päämäärään. Toinen on ryhmän tarkoituksesta johtuva perustehtävä eli asiatavoite. Toinen päämäärä eli tunnetavoite sisältää ryhmän kiinteyyden ja toimintakykyyn liittyvät tekijät. Nämä kaksi tavoitetta muodostavat erottamattoman kokonaisuuden: hyvin toimivassa ryhmässä viihdytään paremmin ja toisaalta ryhmän yhteishenki ja kiinteys vievät toimintaa eteenpäin tehokkaasti ja tuloksellisesti. Asiatavoitetta ei saavuteta, jos keskitytään vain tunnetavoitteeseen, ja toisinpäin. (Kuvio: Repo-Kaarento, Saara. 2007)

Erilaisilla työskentelytavoilla parannetaan ilmapiiriä

Sen lisäksi, että opettaja rakentaa turvallista ilmapiiriä, jossa jokainen kokee tulevansa hyväksytyksi omalla itsenään, opettaja voi tukea ilmapiiriä, jossa niin varautuneemmat kuin suulaamatkin oppilaat uskaltavat kysellä, kyseenalaistaa ja tuoda omia näkemyksiään esille.

Jokaisen oppilaan näkyväksi tulemistä ja vuoropuheen lisäämistä voi tukea esimerkiksi luokkahuoneen järjestelyllä: pulpettien järjestäminen rinkiin niin, että kaikki näkevät toistensa kasvot, kannustaa avoimeen keskusteluun toisin kuin perinteinen luokkahuonejärjestys, jossa opettaja istuu edessä ja oppilaat näkevät opettajan sekä toistensa selät.

Valitsemalla harkitusti erilaisia työskentelytapoja opettaja tukee erilaisten oppilaiden osallistumista tunnin kulkuun. Erilaisten temperamenttien huomioiminen on tasapainoilua. Osa oppilaista tarvitsee omaa aikaa muodostaakseen oman näkökulmansa keskusteltavaan asiaan, kun taas toiset työstävät omaa ajatustaan samalla kun pääsevät keskustelemaan asiasta. Toiset ovat kantansa muodostamisessa nopeita ja he jyräävät helposti hitaammin mielipiteensä muodostavat. Toisille oppilaille puheenvuoron ottaminen suuressa ryhmässä ei ole hankalaa, kun taas osa kokee, että pienemmässä ryhmässä on helpompi kertoa näkemyksistään.

Hyödyntämällä yksin pohtimista, parikeskusteluja ja pienryhmätyöskentelyä opettaja rakentaa tilaa myös hiljaisempien äänen kuulumiselle. Pienryhmät kannattaa muodostaa harkiten hajottamalla olemassa olevia klikkejä. Myös tiukasti kavereihinsa kiinnittyville oppilaille tavanomaisesta ryhmästä poikkeavassa ryhmässä työskentely saattaa olla vapauttava kokemus, sillä se mahdollistaa hetkellisesti uudenlaisen roolin. Oleellista on kuitenkin vaihdella pienryhmiä usein, jotta kukaan ei

joudu kärsimään epämieluisasta ryhmästä pitkään. Harkittujen ja vaihtelevien pienryhmä- ja parityöskentelyiden käyttäminen näkyy luokassa nopeasti tiiviimpänä ryhmänä ja parempana yhteishenkenä.

Todelliset vuorovaikutustilanteet, esimerkiksi päätöksenteko ja konfliktit, ovat paras rakennusala sekä turvallisuudelle että vuorovaikutustaitojen oppimiselle. Opettaja tarvitsee herkkyyttä havaita tilanteet, jotka tarvitsevat purkamista sekä keinoja, miten se tehdään. Taitava opettaja ohjaa keskustelua ja opettaa kuuntelemisen taitoja vahvistamalla samalla toimivaa ja erilaiset jäsenet huomioivaa ryhmää. Kuunteleminen liittyy vahvasti äänen antamisen ajatukseen. Jos kukaan ei kuuntele, ei äänelläsi ole merkitystä.

Myönteisessä ilmapiirissä on helpompi esittää eriäviäkin mielipiteitä ja lisätä oppilaiden välistä vuoropuhelua.

Eritasoista tukea tarvitaan

Turvallisessa ryhmässä opettaja voi vahvistaa oppilaiden kuulumisen tunteen lisäksi heidän toiminnallista osallisuuttaan. Sen voi aloittaa pohtimalla, mihin asioihin oppilaat voivat vaikuttaa opetuksessa. Ovatko oppilaat mukana opetuksen tai oppimistilanteiden suunnittelussa ja toteuttamisessa tai voisivatko oppilaat osallistua ja vaikuttaa johonkin oppituntien ulkopuoliseen asiaan?

Osallisuus lähtee kuitenkin aina oppilaiden omasta halusta ja tarpeista vaikuttaa, olla mukana päätöksenteossa ja toimia koulussa. Opettajan tehtävänä on nähdä, minkälaisia tarpeita kullakin oppilaalla on ja millaista tukea kukin tarvitsee kokeakseen osallisuutta. Yhdelle riittää se, että opiskelu sujuu turvallisessa ilmapiirissä ja

että oman mielipiteen voi ilmaista luokassa. Toinen taas on tyytyväinen saadessaan pieniä vastuutehtäviä omassa luokassa ja kolmas kokee osallisuutta silloin, kun voi olla monessa mukana ja vaikuttaa näin koulun toimintaan ja ilmapiiriin.

Oppilaiden osallisuuden taso on vastavuoroista opettajan toiminnan kanssa, mikä tarkoittaa, että opettaja vaikuttaa toiminnallaan siihen, kuinka opettajajohtoista toiminta on, vai onko se enemmän oppilaiden ja opettajien väliseen yhteistyöhön perustuvaa. Osallisuuden eri tasoille on aikansa ja paikkansa. Tärkeintä on ymmärtää osallisuuden vahvistamisen erilaisia tapoja: eri tasoista tukea tarvitaan eri asioiden yhteydessä.

Esimerkki oppilaiden ja opettajien yhteistyöstä

Raahen koulun tukioppilaat, opettajat ja oppilaskunta pohtivat yhdessä, mitä koulussa pitäisi tehdä, jotta koulun hiljaiset ja yksinäiset oppilaat eivät jäisi niin helposti toisten oppilaiden jalkoihin. Monesti kävi niin, että yksinäiset viettivät välituntinsa yksin vessassa piileskellen. Yhteinen pohdinta lähti liikkeelle siitä, kun opettajat olivat kertoneet havainnoistaan tukioppilaille. Yhteisen pohdinnan tuloksena syntyi ajatus virikevälitunneista.

Tukioppilaat ohjaavat virikevälitunteja, joita vietetään kaksi kertaa viikossa. Silloin askarrellaan, pelataan erilaisia pelejä ja leikitään yhdessä, jolloin opitaan olemaan muiden kanssa. Virikevälitunteihin haettiin MLL:n Itse tehty -projektirahaa, jolla hankittiin askartelutarvikkeita, pelejä ja muita välituntivälineitä.

Opettajan rooli osallisuuden vahvistamisessa

Oppilaiden osallisuuden vahvistamisen erilaiset keinot

Oppilailta kysytään mielipidettä

- Opettaja haluaa kuulla oppilaiden näkemyksiä asiaan ja tarjoaa mahdollisuuden esimerkiksi kyselyssä, tai aiheesta keskustellaan luokassa.
- Opettaja kertoo oppilaille, miksi mielipiteitä kysytään ja miten niitä hyödynnetään.
- Oppilaat osallistuvat aikuisten suunnittelemaan projektiin, oppilaiden mielipiteitä kunnioitetaan.

Oppilaat ja opettajat tekevät yhteistyötä

- Oppilaat otetaan mukaan suunnitteluun ja toteutukseen. Heidän mielipiteensä huomioidaan.
- Toiminta on opettajien ideoimaa ja se toteutetaan yhteistyössä.
- Opettaa nuorille tarvittavia taitoja, jotta nuoret pystyvät saavuttamaan tavoitteet, jotka on yhteistyössä asetettu.

Oppilaat ideoivat, suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa itse

- Opettaja toimii takalalla ja tukee tarvittaessa oppilaita projektin eri vaiheissa.
- Oppilaille on päätösvalta, opettaja on käytettävissä, mutta ei johda projektia.

Osallisuuden vahvistajan muistilista

- Varaa riittävästi aikaa oppilaiden ryhmäyttämiseen ja tutustumiseen.
- Kannusta ja innosta oppilaita, auta heitä tunnistamaan vahvuuksiaan, ylläpidä hyvää ryhmähenkeä.
- Huomioi oppilaiden moninaisuus ja huolehdi yhdenvertaisuuden toteutumisesta.
- Kysy ja kuuntele. Ole kiinnostunut oppilaiden ajatuksista ja ideoista.
- Edistä oppilaille tärkeitä asioita esimerkiksi nostamalla asioita esille opettajien- ja henkilökunnan kokouksissa.
- Muistuta, että oppilaat otetaan mukaan koulun toiminnan kehittämiseen prosessin eri vaiheissa.
- Perustele selkeästi oppilaille, miksi jotakin asiaa ei voida muuttaa tai sitä ei voida toteuttaa.
- Opeta oppilaille taitoja, jotka lisäävät osallisuutta. Suosi tehtäviä, joissa harjoitellaan oman mielipiteen muodostamista ja perustelemista, mutta myös muiden ajatusten kuuntelua ja toisen mielipiteen kunnioittamista.
- Kerro oppilaskunnan hallituksesta ja tukioppilaista ja kuinka toimintaan pääsee mukaan.
- Kerro, miten voi tehdä aloitteita tai antaa palautetta koulun toimintaan liittyvissä asioissa.
- Kerro, millaisia mahdollisuuksia koulussanne on jo nyt osallistua ja vaikuttaa.

Tehtävät

- Minä myös!
- Tutustumisruudukko
- Cocktail-kävely
- 1-2-3
- Pienten tekojen suuri merkitys

Minä myös!

Tavoite: Tutustua toisiin ja kertoa jotain itsestä.

Tehtävä: Tutustumistehtävä.

Tila: Luokkahuone, jossa mahtuu istumaan ringissä.

Tarvikkeet: Väittämät tulostettuina tai vihkoon kirjattuna.

Aika: 15 minuuttia.

Osallistujat istuvat ringissä niin, että jokainen näkee toinen toisensa. Ohjaaja luettelee väitteitä ja ne oppilaat, joiden kohdalla väite pitää paikkaansa, vilkuttavat ringissä toisille.

Myös tuki-
oppilaiden
ohjattavaksi

Ohjaaja voi keksiä lisää omia väitteitä.

Väitteet voivat olla esimerkiksi:

- Heräsin tänä aamuna virkeänä.
- Ehdin syömään aamupalan.
- Minua väsyttää.
- Pidän kesästä.
- Harrastan lukemista/urheilua/ jokin muu suosittu harrastus.
- Tykkään puhua englantia.
- En pidä energiajuomista.
- Minulla on lemmikki.

Myös tuki-
oppilaiden
ohjattavaksi

Tehtävä-
kortti 203

Tutustumisruudukko

Tavoite: Tutustua toisiin ja olla vuorovaikutuksessa kaikkien kanssa.

Tehtävä: Tutustumis- ja ryhmäytymistehtävä.

Tila: Luokkahuone tai vastaava.

Tarvikkeet: Tutustumisruudukko tulostettuna (liite 1) ja kyniä.

Aika: 15-30 minuuttia.

Jaa jokaiselle osallistujalle tulostettu tutustumisruudukko. Pyydä osallistujia liikkumaan tilassa ruudukon kanssa. Tehtävänä on selvittää, keneen osallistujista mikäkin ruudukon väittämä sopii. Henkilön nimi kirjoitetaan kyseiseen ruutuun.

Tavoitteena on kerätä ruudukkoon mahdollisimman monta nimeä. Jokaisessa ruudussa on oltava ainakin yksi nimi ja mahdollisuuksien mukaan jokaisen nimi on oltava ruudukossa ainakin kerran.

Harjoituksen voi tehdä myös bingon tapaan. Se osallistujista, joka saa ensimmäiseksi täyteen pysty- tai vaakariivin, huutaa bingo.

Cocktail-kävely

Tavoite: Tutustua ryhmän jäseniin ja luoda turvallinen ilmapiiri.

Tehtävä: Tutustumistehtävä.

Tila: Liikkumiseen sopiva tila.

Tarvikkeet: Kello tai vastaava äänimerkin antamiseksi.

Aika: 15 minuuttia.

Oppilaat kulkevat tilassa vapaasti katsellen lattiaan. Varo-kaa törmäämästä toisiin! Äänimerkistä jokainen ottaa lähimpänä olevan oppilaan parikseen, ja parit kertovat, miten ovat sinä aamuna tulleet kouluun.

Seuraavaksi jatketaan kävelyä katse ylhäällä. Äänimerkistä uudet parit keskustelelevat, mitä he tekevät vapaa-ajallaan tai minne he haluaisivat matkustaa ja miksi.

Jatketaan kävelyä, nyt katsotaan toisia silmiin ja hymyilään. Äänimerkistä keskustellaan taas uuden parin kanssa esimerkiksi, mikä kyseisen aineen tunneilla on kivointa tai mitä opintojaksolta toivoisi.

Tutustumisleikin ohjaaja voi myös keksiä vapaasti aiheita, joista oppilaat keskustelelevat lyhyesti toistensa kanssa.

Myös tuki-
oppilaiden
ohjattavaksi

1-2-3

Tavoite: Kannustaa ryhmää kuuntelemaan toisiaan ja toimimaan yhdessä.

Tehtävä: Yhteistyötehtävä.

Tila: Vapaavalintainen tila.

Tarvikkeet: -

Aika: 10 minuuttia.

Oppilaat istuvat paikoillaan päät alas painettuina niin, etteivät näe toistensa kasvoja. Tarkoituksena on laskea numeroita yhdestä kymmeneen. Kuka tahansa voi sanoa järjestyksessä seuraavan numeron, mutta mikäli kaksi oppilasta sanoo numeron samaan aikaan, laskeminen aloitetaan alusta.

Parhaaseen tulokseen päästään ottamalla sopiva tila itselle, mutta myös antamalla tilaa muille. Tämä vaatii kaikkialta keskittymistä ja ryhmän aistimista sekä kuuntelemista. Harjoituksen tausta-ajatus kannattaa kertoa oppilaille, jotta he alkavat soveltaa oppimaansa myös luokan yhteisissä keskusteluissa.

Pienten tekojen suuri merkitys

Tavoite: Ymmärtää millaisia vaikutuksia on sillä, jos ryhmässä on hyvä olla ja toisaalta, jos ei pääse osaksi ryhmää.

Tehtävä: Pienryhmätehtävä ja opetuskeskustelu.

Tila: Luokkahuone tai muu paikka, jossa voi piirtää ja tehdä ryhmätöitä.

Tarvikkeet: Iso paperi jokaiselle ryhmälle ja tusseja.

Aika: 30 minuuttia.

Kerro oppilaille, että tässä tehtävässä mietitään, miten ryhmä voisi toimia, jotta kaikki tuntisivat itsensä hyväksytyiksi. Aluksi keskustellaan siitä, minkä vuoksi joku tuntee tai ei tunne itseään hyväksytyksi ryhmässä.

Jaa ryhmä 3-4 henkilön pienryhmiin. Jaa jokaiselle ryhmälle yksi iso tyhjä paperi ja värikyniä.

Pyydä osallistujia piirtämään paperin keskelle nuori ja kirjaamaan henkilön alle "Mitä jos...?"

Kerro sitten, että puolet pienryhmistä pohtii tehtävää A ja puolet tehtävää B.

Tehtävä A

Kuvitelkaa tilanne, jossa henkilö kokee, ettei ole tervetullut tai hyväksytty ryhmässä.

- Miksi hänelle voisi tulla ryhmässä sellainen olo?
- Miten muut ovat käyttäytyneet?
- Miten kokemus voi vaikuttaa oppilaan oloon ja käyttäytymiseen luokassa?
- Miten kokemus voi vaikuttaa myöhemmin esimerkiksi itsevarmuuteen, tunteiden ja mielipiteiden ilmaisemiseen ja käyttäytymiseen koulussa, kotona, kavereiden kanssa?

Kirjoittakaa huomioitanne paperiin piirtämänne nuoren ympärille. Voitte piirtää nuolia huomioiden välille: miten yksi asia voisi johtaa toiseen. Esimerkiksi: mitä jos ei tunne

oloaan hyväksytyksi ryhmässä -> ei uskalla olla oma itsensä -> on hiljaa tai riehuu ja niin edelleen.

Tehtävä B

Kuvitelkaa tilanne, jossa henkilö kokee olevansa tervetullut ja hyväksytty ryhmässä.

- Miksi hänelle voisi tulla ryhmässä sellainen olo?
 - Miten muut ovat käyttäytyneet?
 - Miten kokemus voi vaikuttaa oppilaan oloon ja käyttäytymiseen luokassa?
 - Miten kokemus voi vaikuttaa myöhemmin esimerkiksi itsevarmuuteen, tunteiden ilmaisemiseen ja käyttäytymiseen koulussa, kotona, kavereiden kanssa?
- Kirjoittakaa huomioitanne paperiin piirtämänne nuoren ympärille. Voitte piirtää nuolia huomioiden välille: miten yksi asia voisi johtaa toiseen. Esimerkiksi: mitä jos tuntisi olonsa hyväksytyksi -> uskaltaa olla oma itsensä -> on helppo olla mukana ryhmässä ja niin edelleen.

Purku: Käydään ryhmien paperit yhdessä läpi. Ripustakaa paperit ryhmätyöskentelyn jälkeen seinälle niin, että kaikki A-tehtävät ovat lähekkäin ja B-tehtävät lähekkäin. Vertailkaa vastauksia.

Keskustellaan yhdessä:

Tarkastelkaa ensin A-tehtävän vastauksia. Pyydä A-ryhmiä kertomaan, millaisia huomioita he tekivät ja mitä kirjasivat paperiin.

Tarkastelkaa sitten B-tehtävän vastauksia. Pyydä B-ryhmiä kertomaan, millaisia huomioita he tekivät ja mitä kirjasivat paperiin.

Vertailkaa, mitä eroja on A- ja B-tarinoissa ja pohtikaa:

- Mitä haittaa siitä on, jos joku kokee itsensä ulkopuoliseksi ryhmässä?
- Miksi on tärkeää, että jokaista kohdellaan reilusti ja yhdenvertaisesti?
- Millä keinoilla voidaan varmistaa, että jokainen tuntee olonsa hyväksytyksi?
- Miten voi osoittaa toiselle hyväksyntää ilman sanoja?
- Mitä muut voivat tehdä, jos joku jatkuvasti osoittaa ilmeillään, eleillään tai sanoillaan, että ei arvosta jotakuta henkilöä ryhmässä?
- Miten tukioppilas voi edistää uusia tulijoita pääsemään ryhmään?
- Millaisia vaikutuksia voi olla sillä, jos kokee ulkopuolisuutta eikä pääse mukaan ryhmään?
- Millaisia vaikutuksia voi olla sillä, että pääsee osaksi ryhmää?

Osio 4. Tukioppilaat kutsuvat kaikki osaksi koulu yhteisöä

Tukioppilastoiminta vahvistaa oppilaiden osallisuutta kahdesta näkökulmasta. Toisaalta se vahvistaa tukioppilaiden omaa osallisuutta ja toisaalta lisää kaikkien oppilaiden osallisuutta.

Tukioppilaat osallistuvat aktiivisesti erilaisen toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen, jolloin he pääsevät vaikuttamaan koulun ilmapiiriin ja tapoihin toimia. Muiden oppilaiden näkökulmasta tukioppilaat luovat myönteistä ja turvallista ilmapiiriä, jossa kaikilla olisi hyvä olla. Pienet arkiset teot kutsuvat osaksi koulu yhteisöä ja isommat tapatumat, tempaukset tai projektit tarjoavat myös muille oppilaille mahdollisuuksia osallistua. Näin tukioppilaat vahvistavat muiden oppilaiden sekä kokemuksellista että toiminnallista osallisuutta.

Arjen teoilla vaikuttamista

Tukioppilaiden tärkeimmät tehtävät ovat myönteisen ilmapiirin luominen ja yksinäisyyden ja kiusaamisen ehkäiseminen.

Tukioppilaat ovat roolinsa vuoksi tärkeitä myönteisen ja mukaan ottavan ilmapiirin rakentajia. Pienillä arjen teoilla, kuten tervehtimällä aamuisin kaikkia, he toimivat esimerkkeinä muille oppilaille. Vertaisvaikuttajina tukioppilaat voivat vaikuttaa koulu yhteisön arvoihin, normeihin ja päämääriin. Esimerkiksi omilla teoilla tukioppilaat voivat rakentaa myönteistä normia, jossa ketään ei jätetä ulkopuolelle ja moninaisuus nähdään rikkautena.

Erityisesti syksyisin tukioppilaat ovat monissa kouluissa merkittävässä roolissa vastaanottamassa uusia yläkoululaisia. He ryhmäyttävät oppilaita ja opastavat koulun tuoreet jäsenet osaksi koulu yhteisöä. Auttamalla uusia oppilaita tutustumaan toisiinsa tukioppilaat rakentavat yksilöiden välisiä linkkejä ja auttavat kiinnittymään isompaan ryhmään, koulu yhteisöön. Myös kesken lukukauden koulua vaihtavat oppilaat saavat monissa kouluissa oppaakseen tukioppilaan, joka huolehtii siitä, että uusi oppilas tutustuu mahdollisimman nopeasti uusiin luokkatovereihin.

Monissa kouluissa tukioppilaat järjestävät kaikille suunnattua ohjattua välituntitoimintaa, jolloin arempienkin oppilaiden on helpompi tulla mukaan ryhmään ja löytää edes yksi tuttu, jonka kanssa voisi jutella seuraavallakin välitunnilla. Erilaiset ryhmäyttävät leikit lisäävät myönteistä vuorovaikutusta ja ehkäisevät samalla yksinäisyyttä ja kiusaamista.

Kiusaaminen on usein ulossulkemista ja heikentää kiusaamista kokeneen osallisuuden kokemusta. Vaikka kiusaamistapausten selvittäminen on aina aikuisen vas-

tuulla, voivat tukioppilaat olla merkittävässä asemassa siinä, että kiusaamistapaukset tulevat aikuisten tietoon. Tukioppilaat toimivat turvallisina nuorina, joille voi olla helpompi kertoa koetusta kiusaamisesta kuin koulun aikuiselle.

MLL:n hyvinvointikyselyn (2021) mukaan 40 prosenttia kiusaamista kokeneista ei ole kertonut kiusaamisesta koulun aikuiselle. Tukioppilaat näkevät ja kuulevat usein sellaista, mitä koulun aikuiset eivät, joten tieto kiusaamisesta tai ulkopuolelle jättämisestä kantautuu aiemmin opettajien korviin. Tukioppilaat on myös koulutettu kohtaamaan yksin jääviä oppilaita, toimimaan vertaistukena.

Oppilaiden toiveiden huomioiminen

Myönteiseen vuorovaikutukseen perustuvan koulukulttuurin lisäksi tukioppilastoiminta rakentaa toiminnallista koulukulttuuria, jossa oppilaat ovat aktiivisia toimijoita. Tukioppilastoiminta on malliesimerkki korkealle viedystä koulun arjesta näkyvästä oppilaiden osallisuudesta.

Tukioppilaskyselyn (2020) mukaan tukioppilaita yli 90 prosenttia kokee voivansa vaikuttaa koulu yhteisössä. Sen lisäksi, että tukioppilaat itse pääsevät suunnittelemaan ja toteuttamaan erilaista toimintaa, on keskeistä miettiä, miten tukioppilaat voisivat edistää muidenkin oppilaiden kokemusta siitä, että koulussa voi osallistua ja vaikuttaa.

Vahvistamalla yhteenkuuluvuutta ja osallisuuden tunnetta tukioppilaat luovat tilaa sille, että oppilaat uskaltavat ja haluavat ottaa kantaa ja vaikuttaa kouluympäristöönsä. Tukioppilaat voivat toimia eräänlaisina sanansaattajina nuorten ja aikuisten yhteisöllisessä oppilashuoltoryhmässä. On suositeltavaa, että tukioppilailla on edustus oppilashuoltoryhmässä, jolloin he voivat nostaa ryhmässä esiin nuorten näkökulmaa ja edistää nuorten aloitteita sekä toisaalta viedä viestiä oppilashuoltoryhmästä muille oppilaille.

Sen lisäksi, että tukioppilaat voivat toimia yhdylinkkeinä nuorten ja aikuisten välillä, he voivat aktiivisesti luoda tilanteita, joissa oppilaiden ääntä kuullaan. Tällaisia ovat esimerkiksi erilaisten ideointipajojen järjestäminen ja oppilaiden mielipiteiden kuuleminen ja huomioon ottaminen. Tukioppilaat voivat myös kutsua tukioppilastoiminnan ulkopuolella olevat oppilaat mukaan järjestämään erilaisia tempauksia ja tapahtumia.

Hetki hiljaisuutta – Syväkankaan koulun tukioppilaiden projekti

Syväkankaan koulun tukioppilaat ovat tarjonneet kouluamujen pitkällä välitunneilla monenlaista toimintaa, kuten lautapelivälitunteja 7.–9.-luokkalaisille ja välituntileikkejä 1.–6.-luokkalaisille. Mukavan tekemisen lisäksi he halusivat tarjota mahdollisuuden rauhoittumiseen kiireisten koulupäivien aikana.

Ideasta syntyi projekti koulun rauhallisesta tilasta. Tukioppilaat suunnittelivat ja rakensivat tilaa välituntisin ja välillä myös oppituntien aikana, tietenkin luvan kanssa. Rauhallinen tila rakennettiin rehtorien hyväksynnällä vanhaan atk-luokkaan. Tukioppilaat suunnittelivat tilan sisustuksen, tekivät tarvittavat hankinnat ja laativat säännöt, kuten että kengät jätetään ulkopuolelle ja ettei tilassa saa keskustella kovaäänisesti.

Hiljaisen tilan toteuttamiseen haettiin MLL:n Itse tehty -projektirahaa. Se ei kuitenkaan kattanut kaikkia kuluja, joten loput rahat kerättiin yhteistyössä MLL:n Kemin paikallisyhdistyksen kanssa.

Koulupäivien aikana oppilaat voivat mennä tilaan opiskelemaan, piirtämään tai tekemään palapelejä. Seinille voi jättää post-it-lapuilla positiivisia viestejä piristämään jokaisen päivää.

Lue lisää tukioppilaiden Itse tehty -projekteista Nuortennetistä:

→ www.nuortennetti.fi/2019/02/hetki-hiljaisuutta/

Monipuolisia osallistumisen mahdollisuuksia oppilaille

Itse tehty -projektiraha on erinomainen keino vahvistaa oppilaiden osallisuutta. Projektiraha myönnetään nuorten itse suunnitteleuille ja kehittäville kouluhyvinvointia lisääville projekteille. Yleensä tukioppilaat ovat projektissa keskeisessä roolissa, mutta projektin ideointitalkoisiin ja toteuttamiseen kannattaa ottaa mukaan kaikki halukkaat oppilaat! Järjestäkää tukioppilaiden kanssa esimerkiksi ideapaja kummitunnilla ja kutsukaa halukkaat mukaan projektiin.

→ mll.fi/itse tehty

Koulurauha-ohjelma: Suunnitelkaa ohjelmaan liittyvä toiminta koulussanne. Koulurauhan keskeisiä periaatteita ovat oppilaiden osallisuus, yhteisöllisyys ja yhdessä tekeminen. Nuoret suunnittelevat joka lukuvuodeksi mukavia ja kouluilmapiiriä kohottavia tehtäviä, joita voi hyödyntää oman koulun arjessa. Tehtävät sopivat mainiosti tukioppilaiden ohjattaviksi.

→ koulurauha.fi

Perustakaa **Mahis-ryhmä** ja hakekaa tukea! Tukea voivat hakea Mahis-koulutuksen käyneet ohjaajat kokoamansa Mahis-ryhmän kanssa. Mahis-ohjaajaksi voi kouluttautua esimerkiksi koulun tukioppilasohjaaja, kuraattori tai koulunuorisotyöntekijä. Ryhmä voi muodostua vaikkapa tukioppilaista ja muista koulun oppilaista. Mahis-tuki on tarkoitettu nuorten suunnittelemaan ja toteuttamaan projektin toimintakuluihin. Samassa koulussa voi toimia yhtä aika useampi Mahis-ryhmä.

→ mahis.info

Tehtävät

- Itse tehty -työpajamalli
- Ideakollaasit
- Paperit kiertämään
- Toiminnan suunnitteluruudukko
- Myönteisten ideoiden talkoot
- Ideakahvila

Itse tehty -raha

- 13–19-vuotiaiden nuorten omiin projekteihin vapaa-ajalla ja koulussa.
- Avustus enintään 200 euroa.
- Projektin tulee linkittyä tukioppilastoimintaan tai MLL:n paikallisyhdistyksen toimintaan.

Itse tehty -työpajamalli

Tavoite: Tuottaa projekti-ideoita, valita yksi idea ja tehdä sille toimintasuunnitelma.

Tehtävä: Työpaja.

Tila: Luokkahuone tai vastaava tila.

Tarvikkeet: Värikyniä, tusseja, liimaa, vanhoja aikakauslehtiä, värikkäitä papereita ja muuta vastaavaa kollaasien tekemiseen. Tulostettu suunnitteluruudukko (liite 2).

Aika: 2 x 45 minuuttia.

Myös tuki-
oppilaiden
ohjattavaksi

Tukioppilaiden
ja aikuisten
yhteistyö

Työpaja jakautuu kahteen oppituntiin. Ensimmäisellä oppitunnilla kerätään ideoita Itse tehty -projektin aiheiksi.

Toisessa työpajassa valitaan yksi toteuttamiskelpoinen idea ja luodaan yhteinen toimintasuunnitelma.

Työpajassa laadittua toimintasuunnitelmaa voidaan hyödyntää Itse tehty -rahan hakulomakkeen täyttämässä.

Vinkki:

- Hyödyntäkää kummitunteja tukioppilastoiminnan ideoimiseen. Tukioppilaat voivat itse ohjata Itse tehty -työpajan ensimmäisen osan ja kerätä ideoita muilta oppilailta oman vuosisuunnittelunsa pohjaksi. Näin myös muilla oppilailta on mahdollisuus vaikuttaa tukioppilaiden toimintaan.

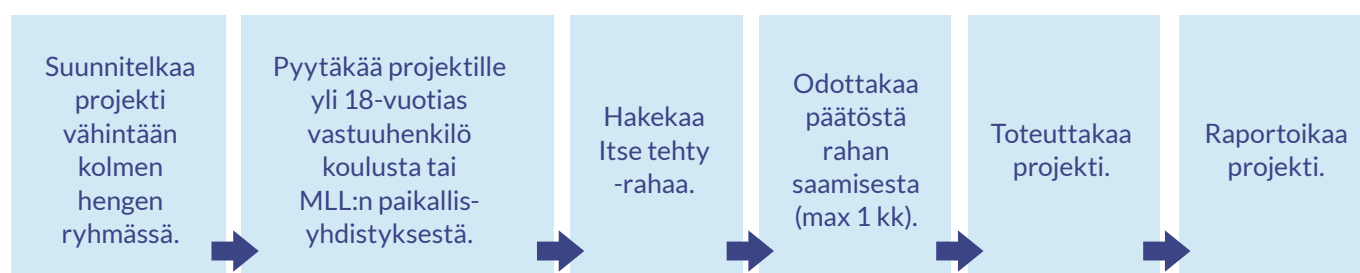
Osa 1 (kummitunnilla)

Mitä	Miten	Kesto
Ryhmän tutustuminen	Tutustutaan toisiin esimerkiksi Minä myös! -tehtävän avulla.	10 min
Aloitus	Kerro työpajan osallistujille työpajan tarkoitus ja tavoite. Kerro, mitä olemme ideomassa ja miksi. Kannusta oppilaita ideomaan vapaasti ja että hullultakin tuntuvat ajatukset ovat tervetulleita. Painota, että kaikkien ideat ovat arvokkaita ja hyviä ja että ideointi tapahtuu kunnioittavassa hengessä. Kenenkään ideoita ei saa vähätellä.	5 min
Yhdessä ideominen	Jaaj ryhmä pareihin tai pienryhmiin. Ohjeista ryhmiä tekemään yhteinen ideakollaasi. (Tehtävän ohjeet sivulla 24) Kerro vielä, että ryhmä valitsee yhden mielestään toteuttamiskelpoisen idean ja esittelee sen yhteisesti koko ryhmälle.	20 min
Aiheen valinta ja lopetus	Yhteisesti esitellyistä ideoista valitaan yksi yhteinen idea vietäväksi eteenpäin. Valinnan voi toteuttaa esimerkiksi äänestämällä. Jokaisella osallistujalla on yksi ääni ja osallistuja käy vetämässä viivan sen idean kohdalle, jonka haluaisi toteutuvan. Eniten ääniä saanut idea pääsee jatkoon lopulliseen karsintaan (mikäli ideoita tulee useammalta luokalta).	10 min

Osa 2 (tukioppilaat)

Mitä	Miten	Kesto
Aloitus ja äänestys	Kuulumiskierros palloa heittäen. Kerro osallistujille, että työpajan aikana luodaan idealle toimintasuunnitelma. Kukin tukioppilas esittelee omalta kummitunniltaan jatkoon päässeän idean. Äänestään yhdessä, mitä ideaa aletaan työstämään eteenpäin.	15 min
Suunnittelu ja vastuiden jako	Luodaan idean toteutukseen oma toimintasuunnitelma. Toimintasuunnitelmaa (liite 3) tehdessä kannattaa vastata ainakin seuraaviin kysymyksiin: - Mitä teemme ja miksi? - Kenelle? - Teemmekö yhteistyötä ja kenen kanssa? - Kuka tekee ja mitä? - Milloin? - Missä? - Mitä tarvitaan? - Budjetti?	20 min
Yhteenveto ja lopetus	Käykää yhdessä suunnitelma läpi ja sopikaa toteutuksen seurantaan liittyvät yhteiset tapaamiset. Kiitä osallistujia!	10 min

Itse tehty -prosessin kuusi askelta

Ideakollaasit

Tavoite: Ideoida kouluun nuorten näköistä toimintaa.

Tehtävä: Ideointitehtävä.

Tila: Luokkahuone tai vastaava.

Tarvikkeet: A3-kokoisia papereita, vanhoja aikakauslehtiä, värikästä paperia, saksia, liimapuikkoja, tusseja, värikyiniä, post-it-lappuja ynnä muuta vastaavaa.

Aika: 20–30 minuuttia.

Myös tuki-
oppilaiden
ohjattavaksi

Toteuta joko pienryhmissä, pareittain tai yksilötyönä. Ohjeista oppilaille, että heidän tehtävänään on liimata lehdistä leikattuja kuvia isolle paperille, kartongille tai vastaavalle. Kollaasiin voi myös kirjoittaa tarkentavia sanoja tai lauseita, siihen voi liimata esineitä, tarroja, post-it-lappuja. Sen saa koristella visuaalisesti näyttäväksi.

Aloittakaa tehtävä muistelemalla, mitä kaikkea hauskaa ja mukavaa koulussa on viime vuosina järjestetty oppilaiden iloksi. Korosta oppilaille, että kaikenlaiset ideat ovat sallittuja.

Heijasta taululle ideointia virittävät apukysymykset:

- Mikä olisi juuri tällä hetkellä tärkeää?
- Millaisesta toiminnasta on kyse?
- Miksi juuri sitä tulisi järjestää?
- Kenelle se on tarkoitettu?
- Mitä siellä tapahtuu?
- Millaista ohjelmaa siellä on?
- Missä toimintaa järjestetään?
- Onko toiminnalla joku teema?
- Mikä on toiminnan tavoite?
- Kenen kanssa yhteistyössä toimintaa voisi järjestää?
- Ketä aikuisia toiminnassa on mukana?

Paperit kierto

Tavoite: Ideoida yhdessä ja inspiroitua toisten ideoista, jotka auttavat keksimään lisää ideoita.

Tehtävä: Ideointitehtävä.

Tila: Luokkahuone tai vastaava.

Tarvikkeet: Paperia ja kyniä.

Aika: 15 minuuttia.

Myös tuki-
oppilaiden
ohjattavaksi

Ohjaa oppilaat asettumaan rinkiin esimerkiksi lattialle. Jaa jokaiselle yksi paperi ja kynä.

Anna oppilaille aihe, johon liittyviä ideoita heidän on tarkoitus tuottaa. Oppilailla on kaksi minuuttia aikaa kirjoittaa ideoita annetusta aiheesta.

Seuraavaksi jokainen osallistuja antaa oman paperinsa vasemmalla puolella olevalle osallistujalle. Pyydä osallistujia lukemaan hiljaa itsekseen edellisen oppilaan kirjoittamat ideat.

Anna jälleen osallistujille aikaa noin minuutin verran kirjoittaa perään edellisen oppilaan ideasta kummunnut jatkoidea tai tarkennus. Tätä jatketaan viisi kierrosta. Harjoituksen aikana ei puhuta.

Lopuksi ideat kootaan yhteen ja valitaan parhaimmat ideat esimerkiksi äänestämällä.

Toiminnan suunnitteluruudukko

Tavoite: Ymmärtää yhdenvertaisuuden toteutumista ja osallistumisen mahdollisuuksia arvioinnin kautta.

Tehtävä: Arviointitehtävä.

Tila: Vapaavalintainen tila.

Tarvikkeet: Suunnitteluruudukko (liite 2) ja kyniä.

Aika: 15–45 minuuttia.

Tuki-
oppilaiden
ja aikuisten
yhteistyö

Tehtävä-
kortti 512

Arvioi tukioppilastoimintanne yhdenvertaisuuden toteutumista ja osallistumisen mahdollisuuksia suunnitteluruudukon avulla.

Jaa oppilaat 4–5 hengen ryhmiin. Jokainen ryhmä saa ideoida, millaista tukioppilastoimintaa he toivoisivat omaan kouluunsa. Ryhmissä kirjataan kolme parasta ideaa ja pohditaan yhdessä suunnitteluruudukon avulla, miten erilaiset ideat palvelevat kaikkien osallistumista.

Ideat kirjoitetaan suunnitteluruudukkoon ja pohditaan, edistääkö toiminta kaikkien osallisuutta ja ryhmien välistä vuorovaikutusta.

Lopuksi ryhmien ideat kootaan yhteen ja valitaan parhaimmat ja sopivimmat ideat.

Tukioppilaiden järjestämä toiminta suunnitellaan niin, että kaikkien on helppo tulla siihen mukaan. Teemapäivissä ja ryhmäytymisissä on tärkeää, ettei teema tai toiminta sulje osaa oppilaista ulkopuolelle. Ystävällismielinen huumori on tärkeä voimavara yhteisöllisyyden rakentamisessa ja hauskat tapahtumat tuovat iloa koulun arkeen.

Keskustellaan lopuksi yhdessä:

- Mitä toiminnalla tavoitellaan, mikä on sen tarkoitus ja mitä tukioppilastoiminnan tavoitetta se edistää?
- Kenelle se on suunnattu?
- Voivatko kaikki osallistua tai mikä estää osallistumisen?
- Teema ei saa korostaa kenenkään yksinäisyyttä, ulkopuolisuutta tai henkilökohtaisia ominaisuuksia.

Kun luokassa ohjataan toiminnallisia- tai keskustelutehtäviä, on tärkeää, että ryhmään luodaan turvallinen ja mukava ilmapiiri ja huomioidaan, että tehtävä sopii kaikille. Osalle oppilaista vaikeita tehtäviä voivat olla esimerkiksi monimutkaisia sääntöjä, vaikeita sanoja tai kilpailemista sisältävät tehtävät.

Myönteisten ideoiden talkoot

Tavoite: Ideoida konkreettisia keinoja ja ymmärtää, että pienillä keinoilla voidaan lisätä myönteistä vuorovaikutusta.

Tehtävä: Pienryhmätehtävä.

Tila: Luokkahuone tai vastaava.

Tarvikkeet: Fläppipaperia ja kyniä.

Aika: 35 minuuttia.

Myös tukioppilaiden ohjattavaksi

Jaa osallistujat 4–5 hengen pienryhmiin. Ryhmien on tarkoitus pohtia ja ideoida konkreettisia tapoja, joilla tukioppilaat voivat lisätä koulun arkeen myönteistä vuorovaikutusta.

Voitte ottaa tukioppilastoiminnan vuosisuunnitelman tai toimintasuunnitelman ideoinnin tueksi. Tukioppilaat voivat pohtia jo suunniteltujen toimintojen sisälle uusia vuorovaikutusta tukevia elementtejä sekä pieniä, koulun arjessa esiin tulevia tapoja lisätä vuorovaikutusta, kuten tervehtiminen, hymyileminen, toisen mielipiteen kysyminen ja niin edelleen.

Ideointitalkoiden jälkeen pienryhmät esittelevät keksimänsä ideat toisilleen. Voit keksiä yhdessä ryhmän kans-

sa ideoiden palkitsemiseksi erilaisia palkintokategorioita, esimerkiksi hauskin idea, toteuttamiskelpoinen idea, eniten pokkaa vaativa idea ja niin edespäin.

Lopuksi ideoista laaditaan yhteinen toimintasuunnitelma, johon on valittu 5–10 keskeisintä ja toteuttamiskelpoisinta vuorovaikutusta lisäävää ideaa tai tekoa. Palaa näiden toteutumiseen myöhemmin lukuvuoden edetessä.

Kysymyksiä ideoinnin tueksi:

- Mikä lisää positiivista vuorovaikutusta ja hyvää mieltä koulussa? Mitä kouluun tarvittaisiin lisää?
- Millaisin keinoin voi huomioida muita arkisessa vuorovaikutuksessa koulussa ja erilaisissa mediaympäristöissä?
- Millaisia tempauksia tai teemapäiviä tukioppilaat voisivat keksiä positiivisen vuorovaikutuksen lisäämiseksi?
- Miten nykyiset tapahtumat ja teemapäivät toimivat?
- Huomioidaanko tapahtumissa erilaiset oppilaat? Onko kaikkien mahdollista osallistua?

Ideakahvila

Tavoite: Osallistaa koko kouluyhteisö ideoimaan, kuinka oppilaiden arkipäivää voidaan parantaa.

Tehtävä: Yksilötehtävä, työpajatyöskentely.

Tila: Koulun ruokala, luokkahuone.

Tarvikkeet: Kyniä, paperia, ideaaattikko ja pieniä herkkuja palkinnoksi ideoista.

Aika: Kahvila 30 minuuttia, työpaja 45 minuuttia.

Myös tuki-
oppilaiden
ohjattavaksi

Tuki-
oppilaiden
ja aikuisten
yhteistyö

Järjestää tukioppilaiden kanssa ideakahvila. Ajatuksena on se, että ideakahvilan ollessa auki muut oppilaat voivat tuoda ideaaattikkoon ideoita oppilaiden arkipäivän parantamiseksi. Idea vastaan saa kahvilasta pieniä herkkuja, esimerkiksi mehua, keksiä tai itse tehtyjä leivonnaisia.

Tehkään työnjako ideakahvilan järjestämiseksi: kuka hoitaa tiedottamisen, ketkä ovat vastuussa herkkujen leipomisestä tai kaupassa käymisestä.

Ideakahvilan jälkeen järjestetään tukioppilaille työpaja, jossa valitaan toteutettavat ideat.

Sijoittakaa ideat arviointiakselille. Onko idea helppo toteuttaa? Entä tarvitaanko idean toteuttamiseen rahaa?

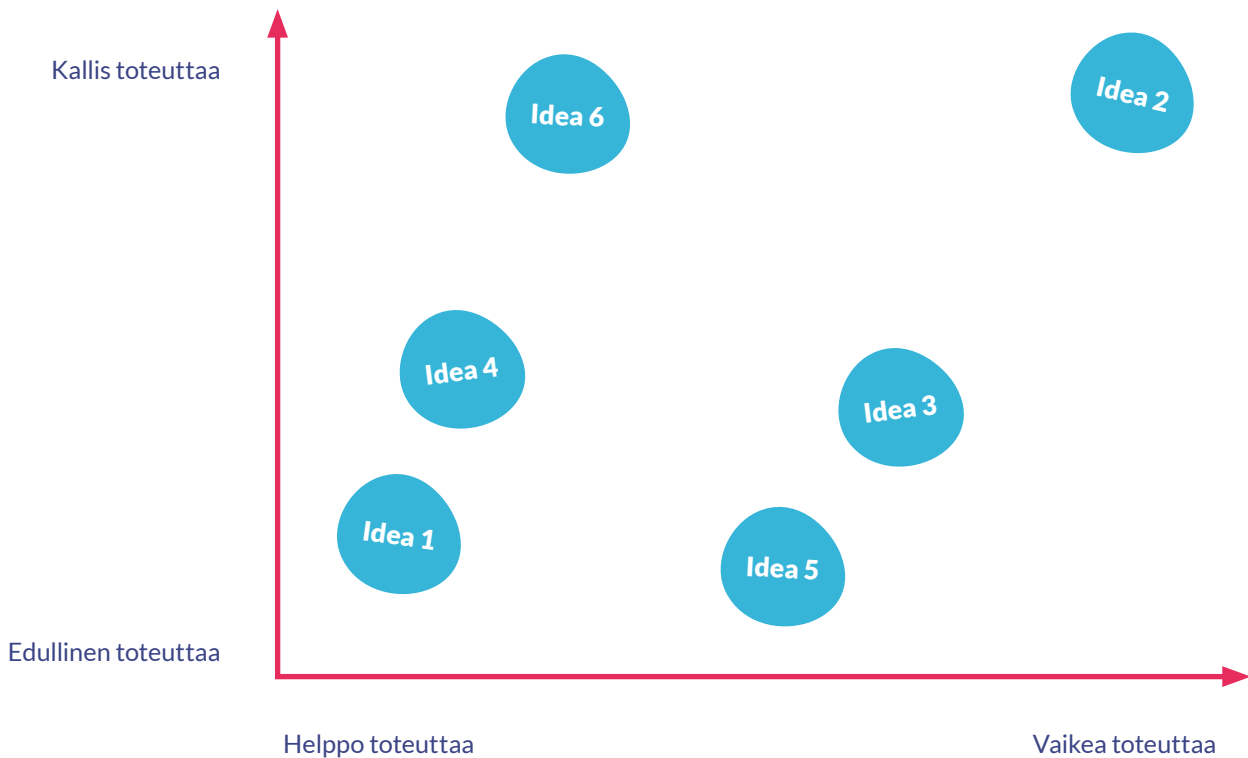
Sopikaa, mitä aloitteista lähdetään edistämään koulussa, minkä asioiden toteuttamisessa voidaan käyttää vanhempainyhdistystä tai MLL:n paikallisyhdistystä apuna ja mitkä ovat sellaisia ehdotuksia, että ne välitetään kunnan viran-

haltijoille (esimerkiksi koulun piha-alueen kunnostusta koskevat pyynnöt).

Kertokaa muille oppilaille, millä perusteella ideoita on valittu toteutettavaksi ja miten ideoita lähdetään viemään eteenpäin.

Vinkki:

– Kannattaa kysyä vanhempainyhdistystä tai MLL:n paikallisyhdistystä mukaan järjestämään ideakahvilaa. Paikallisyhdistys tai vanhempainyhdistys voi auttaa tarjoiluiden järjestämisessä ja esimerkiksi ehdotusten viemisessä kunnan viranhaltijoille. Voitte myös hakea Itse tehty -projektirahaa nuorten keksimien kehittämishankkeiden rahoittamiseksi tai ideakahvilan järjestämiseksi.

Ideakahvilan on kehittänyt Minna Lumme, joka työskentelee Hämeenlinnan kaupungin ammatillisen koulutuksen kasvatus- ja opetuspäällikkönä.

Lähteet

- Alanko, A. 2010. Osallisuuden paikat koulussa. Teoksessa Kallio ym. Missä lapsuutta tehdään?
- Auvinen, R. 2019. ”Jokainen haluaa tuntea kuuluvansa johonkin”: Kahdeksaluokkalaisten oppilaiden käsityksiä osallisuudesta koulussa ja koulu yhteistyön kuulumisesta. Pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/115850> <viitattu 7.1.2020.>
- Artemjeff, P. 2015. Syrjintä ja väestöryhmien väliset suhteet nuorten kokemina. Teoksessa Myllyniemi S. (toim.) Nuorisobarometri 2014. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2015/03/Nuorisobarometri_2014_web.pdf <viitattu 6.7.2020>
- Gretschel, A. & Myllyniemi S. 2017. Työtä, koulutus- tai harjoittelupaikkaa ilman olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista – Nuorisobarometrin erillinäyte/aineistonkeruu. Nuorisotutkimusseura ry. eriarvoistumistyoryhma_gretschelmyllyniemi_neet_aineistokooste_05122017_netttiin.pdf (nuorisotutkimusseura.fi) <viitattu 10.7.2020>
- Halme, N. & Hedman, L. & Ikonen, R. & Rajala, R. 2018. Lasten ja nuorten hyvinvointi 2017. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Työpaperi 15/2018. THL Word Template (julkari.fi) <viitattu 21.12.2020>
- Hart, R. 1992. Children`s participations Innocenti essay No 4. Italy: UNICEF
- Heikkinen, H-M. & Karhuvirta, T. 2018. Oppilaskunta-toiminnan ohjaajan opas. Kehittämiskeskus Opinkirjo.
- Helenius, J. (toim.), Kilpiäinen, L., Pihlaja, K., Snellman-Aittola, M., Suomalainen, S., Rahja, R. & Tantt, U. 2018. Tukioppilastoiminnan opas. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Helenius, J. (toim.), Pihlaja, K. & Suomalainen, S. 2019. Tukioppilaan työvihko. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. https://cdn.mll.fi/prod/2019/09/16111113/MLL_tukioppilaan-tyo%CC%88vihko_2019.pdf
- Isola, A-M. & Kaartinen, H. & Leemann, L. & Lääperi, R. & Schneider, T. & Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 33/2017. 67 sivua. Helsinki 2017.
- Kiilakoski, T. 2017. ”Niillähän on se viimeinen sana” -nuoret osallisuudestaan yläkoulussa. Teoksessa Toom Auli, Rautiainen Matti & Tähtinen Juhani (toim.) Toiveet ja todellisuus. Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Kiilakoski, T. 2014. Koulu on enemmän. Nuorisotyön ja koulun yhteistyön käytännöt, mahdollisuudet ja ongelmat. Helsinki: Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja 155.
- Lansdown, G. 2010. The realisation of children’s participation rights: critical reflections. Teoksessa B. Percy-Smith & N. Thomas (toim.) A handbook of children and young people’s participation. perspectives from theory and practice. s. 11–23. A Handbook of Children and Young People’s Participation: Perspectives from theory and practice (nmd.bg) <viitattu 13.1.2021>
- Lapsemme 4 /2020. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti.
- Luostarinen, A. & Peltomaa, I-M. 2016. Reseptit OPSin käyttöön. Opettajan opas työssä onnistumiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Markkanen, E. 2017. Oppilaiden osallisuus ja kiusaamisen ehkäisy. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. MLL_Oppilaiden-osallisuus_www.pdf (dzmdrerwnq2zx.cloudfront.net)
- Markkanen E. 2010. Kuulun! Välineitä ryhmän toiminnan tukemiseen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Kuulun-Välineitä-ryhmän-toiminnan-tukemiseen.pdf (opinkirjo.fi)
- MLL:n tukioppilaiden kysely, 2018–2020.
- MLL:n hyvinvointikysely, 2021.
- Nivala, E. & Ryyänen S. 2019. Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Gaudeamus Oy.
- Nivala, E. & Ryyänen S. 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. <https://docplayer.fi/30318000-Kohti-sosiaalipedagogista-osallisuuden-ideaalia.html>
- Kumpulainen, K. & Mikkola, A. & Rajala, A. & Hilppö, J. & Lipponen, L. 2015. Positiivisen pedagogiikan jäljillä. Teoksessa Uusitalo-Malmivaara, Lotta (toim.) Positiivisen psykologian voima, s. 224–242. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Opetushallitus 2016. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2014: 96. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf <viitattu 25.5.2021>
- Perusopetuslaki 628/1998. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628> <viitattu 25.5.2021>

Rautiainen, M. & Toom, A. & Tähtinen, J. 2017. Unelma osallisuudesta -kasvatuksella kohti oppimista ja yhteiskunnallista osallisuutta. Teoksessa Toom, Auli, Rautiainen, Matti & Tähtinen, Juhani (toim.) Toiveet ja todellisuus. Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Repo-Kaarento, S. 2007. Innostu ryhmästä. Miten ohjaan oppivaa yhteisöä. Helsinki: Kansanvalistusseura

Sakki ry. & Seta ry. & SLL ry. & FSS rf. Normit nurin -opas 2013. https://www.dropbox.com/s/bfgw8cddd30vtkp/NORMIT_NURIN.pdf?dl=0 <viitattu 6.7.2020>

Salovaara, R. 2008. Voimaa virtaa. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Suurpää, J. & Männistö, L. 2020. Kuullaan, mutta ei kuunnella! Lasten osallistumisoikeudet Suomessa. Arviointiraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita, 2020:10. Oikeusministeriö: 2020. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162085/OM_2020_10.pdf?sequence=1&isAllowed=y <viitattu 25.10.2020>

Tallgren, S. 2013. Kaikille Kaveri. Opas yksinäisyyden ehkäisemiseen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. MLL_kaikille_kaveri_aukeamittain_lowres.pdf (dzmdrerwnq2zx.cloudfront.net)

THL. Osallisuuden edistäminen. Osallisuuden edistäminen - Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen - THL <viitattu 21.12.2020>

THL. Kouluterveyskysely 2019. Perustulokset, nuoret 2017 ja 2019 - Kouluterveyskyselyn aikasarjat 2006-2019 - THL kuutio- ja tiivistekäyttöliittymä <viitattu 21.12.2020>

Virrankari, L. & Leeman, L. & Kivimäki, H. 2020. Osallisuuden kokemus ja koulukiusaaminen: Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Osallisuuden kokemus ja koulukiusaaminen: Kouluterveyskyselyn 2019 tuloksia (julkari.fi) <viitattu 13.1.2021>

Yliruokanen, K. 2011. Meidän juttu. Nuoret tapahtuman järjestäjinä. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Meidän juttu-nuoret-tapahtuman-järjestäjinä.pdf (opinkirjo.fi)

Tutustumisruudukko

Selvitä, keneen väittämä sopii ja kirjoita tämän nimi ruutuun. Tavoitteena on kerätä mahdollisimman monta nimeä. Jokaisessa ruudussa on oltava ainakin yksi nimi ja jokaisen nimi on oltava ruudukossa ainakin kerran.

Lempiaine koulussa on englantia.	On vihreät silmät.	On kasvissyöjä.	On ratsastanut hevosella.	Tykkään piirtää.
On kiivennyt puuhun.	On hypännyt 5 metrin ponnauduslaudalta uimahypyn.	Osaa soittaa kitaraa.	Pitää leipomisesta.	Tykkää pelata videopelejä.
Harrastaa salibandyä.	Seuraa moottoriurheilua.	Pitää skeittaamisesta.	Osaa neuloa lapaset tai villasukat.	On uinut avannossa.
Pitää homejuustosta.	Pitää talvesta.	On ainakin kaksi sisarusta.	Pitää lukemisesta.	On maistanut nokkosta.
Osaa sanoa viidellä eri kielellä "kiitos".	Omistaa lemmikkieläimen.	Tykkää rap-musiikista.	Osaa pelata jalkapalloa.	On samassa kuussa syntymäpäivä kuin sinulla.

Tukioppilastoiminnan suunnitteluruudukko

Merkitkää taulukon vasempaan sarakkeeseen toimintaideanne. Antakaa ideoille 1–5 pistettä sen mukaan, kuinka hyvin alla olevat kriteerit toteutuvat. Mitä isompi pistemäärä, sen paremmin idea sopii kaikille ja edistää yhdenvertaisuutta.

5 pistettä = toteutuu erinomaisesti
 4 pistettä = toteutuu hyvin
 3 pistettä = toteutuu melko hyvin
 2 pistettä = toteutuu huonosti
 1 piste = ei toteudu lainkaan

Toimintaidea	A	B	C	D	E	F	yht.

Kriteerien selitykset:

- A.** Sopii kaikille. Toiminta on esimerkiksi maksutonta, ei vaadi erityistaitoja ja kaikkien on siihen helppo osallistua.
- B.** Kukaan ei jää yksin. Toiminnassa on huomioitu, että jokainen voi saada ohjatusti parin tai pienryhmän. Toiminta ei korosta kenenkään yksinäisyyttä eikä kukaan joudu tilanteeseen, jossa tulisi valituksi ryhmään viimeisenä.
- C.** Kaikki voivat osallistua: Idea edistää kaikkien yhdenvertaista osallisuutta siten, että koko ryhmä tai

- koko luokka voi osallistua toimintaan. Edistää myös ryhmien välistä vuorovaikutusta.
- D.** Oppilaiden toiveet huomioidaan. Toimintaidea on syntynyt muilta oppilailta tulleiden toiveiden pohjalta tai tukioppilaiden ideasta.
- E.** Kaikkia kohdellaan kunnioittavasti. Toimintaideassa on mietitty, miten toiminnassa kohdellaan kaikkia arvostavasti ja kunnioittavasti.
- F.** Tukee tukioppilastoiminnan tavoitteita: Idea edistää tukioppilastoiminnalle asetettuja tavoitteita. Mitä tavoitetta juuri tämän idea edistää?

Toimintasuunnitelma- pohja

Toteutuksen aikataulu Mitä tapahtuu missäkin vaiheessa?	Toiminnan kuvaus Millaisesta toiminnasta on kyse?	Osallistujat Mitkä luokat? Koko koulu? Yksittäiset oppilaat?	Tiedottaminen Mitä tiedotetaan toiminnasta ja kenelle kaikille? Kuinka usein?	Toteuttajat ja vastuhenkilöt Kuka toteuttaa tai on vastuussa?

Oppilaiden osallisuus edistää kouluhyvinvointia ja yhteisöllisyyttä. Osallisuuden kokemukset vahvistuvat ilmapiirissä, joka on turvallinen. Koulun aikuiset antavat tilaa oppilaiden toiminnalle, ideoille ja ajatuksille.

Oppaassa kuvataan, mitä oppilaiden osallisuus on ja kuinka tukioppilastoiminta vahvistaa sitä. Opas sisältää osallisuutta vahvistavia tehtäviä.

MLL tuottaa koulujen tukioppilastoimintaan ja koulujen osallisuuden kehittämiseen materiaaleja ja kouluttaja-apua. Voit tutustua niihin osoitteessa mll.fi/ammattilaisille sekä mll.fi/tilaakouluttaja.